

PETER HAMLÉN

Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Landskapsarkitektprogrammet • Uppsala

Uppsala 2023

Platsskapande genom tillfällig arkitektur

Reflektion över den tillfälliga arkitekturens förutsättningar för platsskapande

och som metod för gestaltning

Platsskapande genom tillfällig arkitektur: Reflektion över den tillfälliga arkitekturens förutsättningar för platsskapande och som metod för gestaltning

Placemaking through temporary architecture: A reflection on the prerequisites for temporary architecture in placemaking and as a method for design

© Peter Hamlén

Handledare: Mattias Qviström, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Marcus Hedblom, SLU, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Ulla Myhr, SLU, institutionen för stad och land

Omfattning: 30hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå 2AE

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 2AE - landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kurskod: EX0860

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig institution: institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2023

Omslagsbild: Perspektivbild som visar ett tillfälligt café från gestaltungsförslaget *Stapla*. © 2023 Peter Hamlén

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Originalformat: Liggande A3

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *tillfällig arkitektur, temporär arkitektur, platsskapande, placemaking, offentliga rummet, Hooken, Varberg*

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

PUBLICERING OCH ARKIVERING

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs mer om SLU:s publiceringsavtal här: <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

SAMMANDRAG

Det blir allt svårare att få tillgång till mark i samtida städer, och en stigande urban befolkning tillsammans med en större klimatmedvetenhet sätter press på beslutsfattare att utveckla det offentliga rummet på ett hållbart sätt. Det är ont om outnyttjade ytor i svenska städer idag, men det finns många ytor som är underutnyttjade. En sådan yta är Hooken i Varberg, en pir som tidigare huserade en färjeterminal men nu används som en ställplats för husbilar. I väntan på att ombyggnationen av Hooken och den övriga industrihamnen ska börja avser Varbergs kommun att tillfälligt arkivera delar av piren så att stadens invånare kan bruka platsen under tiden. Samtidigt finns det kritik om tillfälliga ingrepp i det offentliga rummet, där kritikerna menar att det temporära riskerar att normalisera somliga grupper värderingar om hur det offentliga rummet ska användas på bekostnad av andras värderingar. I arbetet undersöks hur jag som landskapsarkitekt kan arbeta med platsskapande genom tillfällig arkitektur utan att det begränsar lokala aktörers möjlighet att påverka det offentliga rummet.

Resultatet av det här arbetet presenteras i form av ett gestaltungsförslag som baseras på insikter från arbetets bakgrund. Två huvudsakliga slutsatser ligger till grund för utformningen av gestaltungsförslaget. För det första insåg jag att lokala aktörer lika väl kan involveras i ett senare skede i platskapandeprocessen och inte enbart i början. Den andra insikten var att möjligheten för användaren att lämna ett personligt avtryck på en plats kan skapa en känsla av tillhörighet hos individen, som i sin tur kan fostra ett engagemang att sköta om platsen. Jag ser platskapande genom tillfällig arkitektur som en process som inte slutar när installationen är på plats, utan fortsätter efter det och utvecklas vidare genom att testa vad som fungerar och vad som inte gör det. Denna

insikt genomsyrar hela gestaltungsförslaget och inspirerade även förslagens koncept: att stapla saker på varandra för att skapa någonting nytt. Gestaltungsens element är inte avsedda att vara permanenta utan består av material som besökare kan lyfta upp och arrangera på nya sätt. På så vis möjliggör flexibiliteten med tillfällig arkitektur att besökarna kan gå från att vara passiva brukare av det offentliga rummet till att bli aktiva medskapare i en pågående platskapandeprocess.

SUMMARY

It's becoming increasingly more difficult to get access to land in contemporary cities, and population growth and climate awareness puts pressure on decision makers and city planners of how public places should be used. There are not many unused areas in cities today, but there are many areas that are underutilized. It's not uncommon that spaces such as old industrial areas and parking lots are turned into something new that meets the needs today's rural residents. However, these projects are often time consuming and remain unavailable to the public until construction is completed. The need for more flexible city planning has resulted in an increased use of placemaking through temporary architecture. By using this method, municipalities, and other decision makers, are able to quickly and at a low cost activate an underused area of a city, introduce new activities and make it accessible to the public. One example of such an underutilized area is Hooken in the city of Varberg. Hooken is an old pier where people would wait to take the ferry to Denmark, but today it's used as a parking lot for caravans. While Varberg municipality wait for a decision to be made that affects the future development at Hooken and the industrial harbour at large, the municipality plans on temporarily animate parts of Hooken. However, there exists a general concern for the potential negative consequences associated with temporary urban intervention, such as the creation of power relations and discrimination of certain groups in society.

The aim of this thesis is to gain a better understanding of placemaking and temporary architecture and how the use of temporary urban intervention potentially can lead to discriminatory outcomes. Through the design proposal, it becomes possible to visually express and discuss the placemaking properties of temporary architecture,

and at the same time put an underutilized public space and its possibilities into focus.

In this thesis I aim to answer the following questions:

How can I, in my profession as a landscape architect, use temporary architecture to contribute to placemaking in a manner that does not limit the opportunities for local actors to shape public space?

How can Hooken be designed with the use of temporary architecture that enables the users to become co-creators in a placemaking process?

The thesis consists of four main parts: a literature study of placemaking and temporary architecture that also includes an interview, two case studies, a site analysis of Hooken and a design proposal. Findings from all qualitative studies inspired the design proposal, but the findings also have its own merit as part of a reflection on the possibilities and limitations of placemaking through temporary architecture.

Placemaking is used with the ambition to create living, inclusive and attractive public spaces by focusing on the people who use the place. It's a collaborative process, often including a mix of local actors and residents, decision makers and knowledge organisations where all actors work on equal terms. The central role local actors play in the placemaking process is one major part that sets placemaking apart from other more conventional urban planning methods. Working with placemaking in the Nordics poses specific challenges. It's difficult to achieve critical mass due to low population density in the Nordics and populating public spaces during the cold and dark

winter season is also difficult. A feeling of safety is a fundamental part of successful placemaking, but perceived safety differs between different groups in society. Decisive action needs to be taken to make sure that women, members of the LGBT-community, disabled and other vulnerable groups feel secure when they move about in public space. A major finding regarding placemaking was that, by allowing visitors to leave a personal mark on a place, be it through art or some other means, it can create a sense of belonging in the individual which in turn can foster a long term commitment to take care of the place to make sure that it remains.

The topic of temporary architecture is also investigated in detail. Temporary architecture are structures that can be installed in a short amount of time and at a low price, with the purpose of activating and transforming public space. For that reason, temporary architecture is often viewed as an effective tool when working with placemaking. I was also fascinated to find out that famous landmarks such as the Eiffel tower was supposed to be a temporary installation but as we all know it is still around today. It begs the questions what constitutes temporary architecture and after how long a time span is it to be considered a permanent feature.

During my readings, it became clear to me that it exists topics of criticism towards the use of temporary architecture as a means of animating public space. Some criticise the use of top-down placemaking projects, which means that the project is solely run by decision makers and knowledge organizations without the inclusion of local actors and residents. Other critics proclaim that many placemaking projects fail to reach out to minority groups and ask how they would like a particular place to be developed. And finally, there are

concerns that placemaking, which is often lauded for being inclusive and reclaims the people's right to shape the city, might sometimes have the opposite effect and instead lead to discriminatory outcomes. This occurs when only a certain group in society is continually allowed to temporarily take possession of public space, thereby normalising their own values of how it should be used at the expense of others. These aspects of temporary architecture and placemaking is among the things I find most intriguing and is something I took into account in how I designed the proposal and was also a major topic in the discussion at the end of the thesis.

To complement the literature study, a qualitative interview was conducted with a landscape architect who is employed by Overberg municipality. Through the interview she shared her personal experiences of working with placemaking through temporary architecture at a municipality level, and what she considered to be its possibilities and challenges.

This thesis includes two case studies: one for Levande Stockholm and one of Pixlapiren. Levande Stockholm is an annual placemaking project run by Stockholm municipality where places, otherwise occupied by traffic, are transformed into new meeting places during the summer season. Pixlapiren is situated in an old industrial harbour in Helsingborg which has been recreated with different activities such as volleyball, upcycling and graffiti. Both case studies were chosen because they share similarities with Hooken in that they are also situated in close proximity to water and that temporary architecture has been used as part of a placemaking process to transform the site. Each visit to both sites gave valuable insight into how other projects have dealt with similar challenges as

the once Hooken faces, and to be able to experience how placemaking through temporary architecture can look in practice was also valuable.

To get a better understanding of the conditions at Hooken and observe how people are using it, a site analysis was conducted. The pier was visited during two different occasions, one in February and the other in May. The visit in February was broken up in a visit during the morning and one during the afternoon. The site was analysed by using modified versions of two recognized tools for determining public space potential. By visiting Hooken both during winter and spring I was possible to observe how the change between the seasons affected how the place was perceived and how it was used. During the visits it became clear to me that the proximity to the ocean is Hooken's greatest strength, but also part of the challenge of turning it into a place where people want to stay.

The design proposal is the result of the insights I gathered from the literature study, interview, case-study and site analysis. During the qualitative studies I came to the conclusion that local actors do not have to be included in the beginning of the placemaking process, as long as they are included later when the temporary architecture is in place. Therefore, the proposal is not meant to be seen as a new permanent feature at Hooken, but rather a first draft in an ongoing placemaking process where the users have an opportunity to develop the design further. The principle of co-creation is the inspiration for the proposal's concept, and is present in all of the elements that make up the design. With varying difficulty, all the elements in the proposal for Hooken can be rearranged to create new experiences and functions. The use of temporary architecture made up of recycled materials is well suited for this task, as the low material cost means that it can easily be replaced if it breaks.

The proximity to the ocean proved to be a challenge when creating the design. On the one hand, I wanted to create places where people are protected from the wind, but at the same time I did not want to affect the feeling of being exposed to the elements too much, as I find it to be part of the experience being close to the water, nor did I want to obscure the views of Varberg's rich cultural heritage. In the end I think I managed to strike a good balance between the two. I also strived to create a place that would be perceived as safe by including more light sources, easy accessibility, and clear sightlines. I was also important to include activities for people of varying ages that were also multipurpose.

The thesis concludes with a discussion covering the methods that were used to gather information, the design proposal and general thoughts regarding the possibilities and challenges associated with using placemaking and temporary architecture. At the very end, suggestions for further studies are presented, based on topics I found interesting in the creation of this thesis.

FÖRORD

Ett stort tack till min handledare **Mattias Qviström** för att du har lyssnat på mina ideér och dina kloka råd om hur jag kan utveckla dem vidare.

Tack till **Anna Johansson, Rana Kalantri, Zanas Toprak** och **Marcus Hedblom** för er värdefulla feedback under grupphandledningen och arbetsseminariet.

Slutligen vill jag uttrycka min stora tacksamhet till min fästmo **Amanda Fritz**, som inte bara har stöttat mig under framställningen av det här arbetet utan har gjort det oavbrutet under de senaste fem åren medan jag uppfyllde min dröm om att bli landskapsarkitekt.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

I.	INLEDNING	s.8
II.	METOD	s. 12
III.	PLATSSKAPANDE	s. 16
IV.	TILLFÄLLIG ARKITEKTUR	s. 21
V.	REFERENSOBJEKT	s. 27
VI.	HOOKEN	s. 35
VII.	FÖRSLAGET	s. 42
VIII.	DISKUSSION	s. 52
IX.	REFERENSLISTA	s. 56

I. INLEDNING

INLEDNING

Egentligen är all form av arkitektur tillfällig om det ses över en tillräcklig lång tidsperiod (Zimm 2016). Byggnader och andra element i den byggda miljön kan uppfattas som permanenta men förr eller senare kommer de att frångå sin originella form och upphöra att existera, oavsett om det sker plötsligt vid exempelvis en brand eller långsamt förfalla med tidens gång. Även trender inom stadsplanering och skiftande riktlinjer och beslut hos styrande politiker har en direkt inverkan på utformningen av den byggda miljön. De senaste årtiondenas urbanisering har medfört stora möjligheter och nya utmaningar inom stadsutveckling. Över hälften av världens befolkning uppskattas leva i urbana områden (Globala målen 2022) och Sverige har genomgått en likadan utveckling där 85% av landets befolkning numera bor i tätorter (Statistiska centralbyrån 2015). Den snabba och stora inflyttningen till städer har skapat nya möjligheter för ekonomisk tillväxt, men ställer även stora krav på att planeringen av exempelvis bostäder, infrastruktur och offentliga platser sker på ett hållbart sätt (Globala målen 2022).

Det finns inte många oanvända ytor i städer idag men det är många ytor som är underutnyttjade (Zimm 2016). Det blir allt svårare att få tillgång till mark när städer förtätas och det finns ett ökat tryck på hur platser ska användas (ibid.). I flera svenska städer har det skett en utveckling att ytor som gamla industriområden och parkeringsplatser, som tidigare låg i stadens utkanter, numera ligger i attraktiva, centrala lägen. Denna utveckling har ägt rum i takt med att industrier har flyttats utomlands och att städernas bebyggelse har expanderat utåt. Områden som dessa har ofta en bestämd funktion och är inte tillgängliga för en stor del av stadens befolkning. Idag är det vanligt att sådana ytor tas i anspråk för att omvandlas till bostadsområden och i

mindre utsträckning till offentliga platser. På så vis har beslut inom planeringen av städer rört sig från att ha ett tydligt fokus på ekonomiska intressen i en riktning som i större utsträckning inkluderar satsningar på sociala värden. Däremot är utvecklingen av dessa underutnyttjade ytor ofta förknippade med utdragna planeringsprocesser och långa byggperioder, vilket innebär att det kan ta lång tid innan allmänheten får tillgång till dessa platser (Zimm 2016).

En metod inom stadsplanering som blivit vanligare på senare år är platsskapande. Metoden går ut på att olika aktörer samarbetar för att tillsammans skapa attraktiva, levande och inkluderande platser där människor vill vara (Courage 2021; Perrault et al. 2020). En positiv aspekt med platskapande som ofta lyfts är att det ger lokala aktörer möjligheten att påverka staden de bor i (ibid.). Ett sätt att på kort tid ändra en plats och dess förutsättningar är genom tillfällig arkitektur. Genom att använda tillfällig arkitektur är det möjligt att på ett kostnadseffektivt och tidsbesparande sätt testa nya idéer eller sätta fokus på en plats, för att på så vis skapa förutsättningar för nya sociala interaktioner och stärkt gemenskap (Zimm 2016). Flexibiliteten med tillfällig arkitektur har inneburit att det har blivit ett populärt verktyg bland beslutsfattare för att testa nya funktioner eller aktivera en plats medan byggnation pågår (Galdini 2020). Idag har flera svenska kommuner insett värdet av tillfällig arkitektur och det är en relativt vanlig syn att gator, parkeringsplatser och andra delar av den byggda miljön tillfälligt tas i anspråk och får nya användningsområden (Zimm 2016). Projektet Levande Stockholm och sommargågatorna i Uppsala är några exempel på denna utveckling (Sweco 2023; Uppsala kommun 2022). Det sätt kommuner och andra beslutsfattare arbetar med platsskapande har dock mötts av kritik från dem som menar att det exkluderar lokala aktörer från inflytande och skapar maktstrukturer mellan grupper i samhället (Glover 2019).

En kommun med erfarenhet av att arbeta med platsskapande genom tillfällig arkitektur är Varbergs kommun (Varbergs kommun 2020). Varberg är en snabbväxande kommun med goda kommunikationsmöjligheter och attraktiva lägen nära havet. Idag pågår två stora byggprojekt i centrala Varberg, en tåg tunnel under staden och en ny stadsdel vid namn Västerport som planeras att byggas i den gamla industrihamnen. För att staden ska fortsätta att vara inbjudande samtidigt som det byggs har kommunen startat projektet Platskapande och attraktiv byggtid, där de använder sig av tillfällig arkitektur i hamnområdet för att uppfylla detta mål (ibid.). I dagsläget har byggstarten av den första etappen av Västerport stoppats på grund av en fällande dom i Mark- och miljödomstolen (Sveriges domstolar 2022). Domstolen drog slutsatsen att detaljplanen hade för stor påverkan på kulturmiljön i Varberg och att den föreslagna bebyggelsen avviker från kommunens översiktsplan (ibid.). Varbergs kommun har

överklagat detta beslut och ärendet ska prövas i mark- och miljööverdomstolen (Varbergs kommun 2023c).

Etapp 1 av Västerport innefattar en pir som går under namnet Hooken (Figur 1). Under många år låg här en färjeterminal med vänthall för Danmarksfärjan (Varbergs kommun 2023b). Idag har färjeverksamheten upphört och Hooken använts som ställplats för husbilar. Varbergs kommun har långsiktiga planer på att etablera någon form av besöksanläggning på Hooken och avser att göra platsen mer levande och attraktiv medan de inväntar ett beslut från mark- och miljööverdomstolen. Däremot innefattar deras planer om platskapande på Hooken inte området där husbilarna parkerar (ibid.), vilket innebär att området längst ute på piren med nära koppling till havet förblir underutnyttjad. Det är i denna kontext detta examensarbete kommer in.

Figur 1. Hooken ligger i ett attraktivt läge intill havet, i anslutning med Varbergs välbesökta gästhamn. I dagsläget anser jag att platsen är underutnyttjad då den används som ställplats för husbilar.

PROBLEMATISERING OCH SYFTE

Tillfällig arkitektur har potentialen att på kort tid, och till en låg kostnad, aktivera underutnyttjade ytor och förändra hur människor ser på och använder det offentliga rummet. De senaste åren har metoden vuxit i popularitet och idag är ett flertal svenska kommuner som arrangerar återkommande platsskapandeprojekt. Samtidigt har det riktats kritik mot att det sätt beslutsfattare och professionella aktörers arbetar med platsskapande avviker för mycket från den inkluderande process metoden ursprungligen togs fram för att vara. Syftet med arbetet är undersöka förutsättningarna för platsskapande genom tillfällig arkitektur och hur temporära åtgärder i det offentliga rummet potentiellt kan innebära diskriminerade konsekvenser. Genom gestaltningsförslaget blir det möjligt att konkretisera och diskutera den tillfälliga arkitekturs platsskapande egenskaper samtidigt som förslaget synliggör en underutnyttjad offentlig plats och dess möjligheter.

FRÅGESTÄLLNING

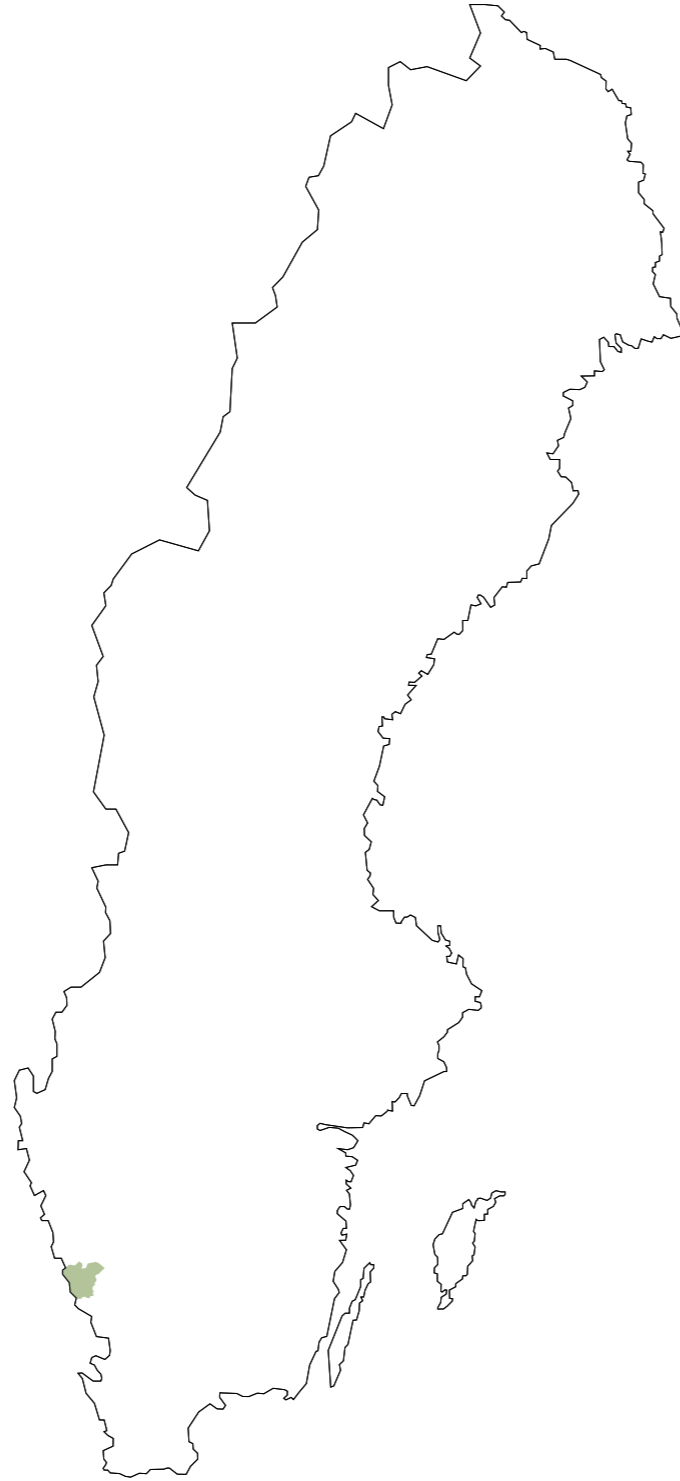
Arbetet utgår från följande frågeställningar:

- Hur kan jag som landskapsarkitekt arbeta med platsskapande genom tillfällig arkitektur utan att det begränsar lokala aktörers möjligheter att forma det offentliga rummet?
- Hur kan Hooken gestaltas med hjälp av tillfällig arkitektur där brukarna blir medskapare i en platsskapandeprocess?

AVGRÄNSNING

Tematiskt är arbetet avgränsat till tillfällig arkitektur och hur det kan resultera i platsskapande och ökad aktivering av offentliga platser. Litteraturen berör respektive begrepp i både ett internationellt- och skandinaviskt perspektiv. Arbetet genomfördes mellan 16 januari 2023 och 23 maj 2023.

Gestaltningförslaget är geografiskt avgränsat till en pir i Varbergs hamn som går under namnet Hooken (Figur 2-4), där marken ägs av Varbergs kommun. Jag upptäckte platsen under ett av besök till Varberg och jag valde den för att jag anser att Hooken inte används till sin fulla potential idag. När jag började med arbetet var jag omedveten om att Varbergs kommun hade planer för att utveckla Hooken och i min kontakt med kommunen undvek jag att diskutera deras planer så att det inte skulle påverka mitt eget förslag för platsen. Referensobjekten har avgränsats till Stockholm och Helsingborg och valdes delvis på grund av att de ansågs relevanta för att bidra till att besvara uppsatsens frågeställningar och för att det var praktiskt genomförbart att besöka dem.

Figur 2. Kartan visar var Varbergs kommun (markerat i grönt) ligger i Sverige. Karta skapad av författaren 2023.

Figur 3. Kartan visar var Varberg är lokaliserad i Varbergs kommun. Topografisk karta ©Varbergs kommun. ©Lantmäteriet. Bearbetad av författaren 2023.

Figur 4. Den röda markören visar var Hooken ligger i Varberg. Topografisk karta ©Varbergs kommun. ©Lantmäteriet. Bearbetad av författaren 2023.

II. METOD

ARBETSMETOD

I följande kapitel presenteras de metoder som använts i arbetet. Avsikten med metoderna var att få en bättre förståelse för platsskapande genom tillfällig arkitektur för att senare i arbetet kunna kritiskt diskutera metodernas förutsättningar, samt bidra med inspiration till förslaget för Hooken. Arbetsprocessen har varit iterativ, med andra ord har jag växlat mellan att läsa, **skissa**, utföra platsanalys, genomföra en intervju och mer detaljerad gestaltning utan inbördes ordning. Det flexibla arbetssättet innebar att de olika metoderna flöt in i och kompletterade varandra, exempelvis genomförde jag nya sökningar i vetenskapliga databaser efter att jag fått ny inspiration genom mitt skissande. Detta hade inte varit möjligt ifall jag hade arbetat strikt linjärt. Nedan följer en mer detaljerad redogörelse av respektive metod.

LITTERATURSTUDIE

Den kvalitativa studien av vetenskapliga artiklar, böcker och rapporter har en central roll i det här examensarbetet då den utgör den evidensbaserade grunden som mina slutsatser och gestaltungsförslaget baseras på. Genom litteraturstudien stärks arbetets trovärdighet då det utgår från etablerade studier och forskning och inte mina personliga antaganden.

Majoriteten av insamlingen och läsningen av vetenskaplig litteratur ägde rum under arbetets tre första veckor men kompletteras kontinuerligt med ytterligare material under arbetets gång. För att ta del av relevant forskning och studier i form av vetenskapliga artiklar användes databaserna Scopus, Primo och Google Scholar. Inledningsvis var mina sökningar breda för att skapa en förståelse för vad platskapande och tillfällig arkitektur innebär. Sökord jag använde mig av inkluderade: platskapande, placemaking, tillfällig arkitektur

och temporary architecture. Sedan specificerade jag mina urvalskriterier till att behandla de båda begreppen tillsammans samt hitta kritiska åsikter till användningen av tillfällig arkitektur för att bidra med platskapande. Detta gjorde jag för att identifiera för- och nackdelar med respektive begrepp för att på så vis kunna skriva om dem på ett nyanserat sätt. Mina ursprungliga sökningar gav endast ett begränsat antal träffar men genom att utvidga mina sökord till att inkludera "pop-up park" fick jag ett betydligt större urval av vetenskaplig litteratur att välja mellan.

Förutom vetenskapliga artiklar fick jag även sökträffar på böcker som handlade om platskapande, där framför allt boken *The Routledge handbook of placemaking* (Courage 2021) har varit betydelsefull i detta arbete. Boken är en samling av artiklar som behandlar platskapande i både ett teoretiskt och praktiskt perspektiv, och den gav mig värdefulla insikter om begreppets användningsområden och potentiella brister. Denna bok, samt den övriga litteraturen jag hittade genom mina sökningar i databaserna behandlade platskapande och tillfällig arkitektur i ett internationellt sammanhang. Jag fick inga träffar på vetenskapliga artiklar eller böcker som undersöker begreppen ur ett nordiskt perspektiv. Detta kan bero på att det inte är ett stort forskningsfält i Norden. Jag ville ta reda på ifall det finns faktorer som påverkar möjligheten att arbeta med platskapande och tillfällig arkitektur i en nordisk kontext samt identifiera några konkreta exempel där begreppen använts i den delen av världen. För att göra detta använde jag mig av rapporten *Placemaking in the Nordics* (Perrault et al. 2020) och *Tillfällig arkitektur ger plats för kultur* (Zimm 2016). Den första rapporten hittade jag genom att söka efter placemaking i Norden på internet medan jag upptäckte den andra genom att

gå igenom referenslistan i tidigare examensarbeten som handlade om samma ämne som mitt arbete.

Samtliga artiklar, böcker och rapporter sorterades efter deras trovärdighet och året de publicerades, där litteratur skriven i närtid prioriteras då jag ansåg de var mer relevanta än äldre litteratur. Ytterligare faktorer som beaktades i litteraturstudien var vilka typer av källor som författaren använt sig av samt hur många gånger publikationen citerats i annan litteratur.

INTERVJU

En kvalitativ intervju genomfördes med en landskapsarkitekt vid namn Karin Sjödin som är anställd på Varbergs kommun. Intervjun genomfördes online och med Sjärdins tillåtelse spelades den in. Utformningen av intervjun var semistrukturerad (Bryman 2018). Det innebar att intervjuprocessen utgick från en lista med förhållandevis specifika frågor men att intervjupersonen hade stor frihet att utforma svaren på ett eget sätt. Intervjuprocessen var flexibel till sin natur där frågorna inte alltid kom i samma ordning som på listan och att det även ställdes frågor som uppstod spontant under intervjutillfället. Denna anpassbarhet lämnade utrymme för Sjärdin att ta upp teman hon ansåg var viktiga samt medverkade till att framhäva hennes personliga åsikt om ämnet i fråga (ibid.)

Intervjun kan delas in i fyra delar. Först bad jag Sjärdin att beskriva projekt där hon och Varbergs kommun arbetat med platskapande och tillfällig arkitektur tidigare och hur de går till väga för att arbeta med dessa metoder. Efter det frågade jag om varför kommunen valt att arbeta med metoderna samt vilka värden Sjärdin ansåg att de skapade för henne som professionella aktör och för Varbergs invånare. Sedan frågade jag ifall Sjärdin ansåg

att det fanns några utmaningar med att arbeta med platskapande genom tillfällig arkitektur och hur hon arbetat för att motverka dessa. Jag avslutade intervjun med att ställa specifika frågor angående Hooken och vilka möjligheter och utmaningar Sjärdin såg med att omvandla piren till en attraktiv offentlig plats. När intervjun var färdig transkriberade jag materialet.

Valet av person för intervjun gjordes utifrån Sjärdins erfarenhet av att arbeta med tillfällig arkitektur och platskapande i kommunal regi. Det är värt att poängtera att enbart intervju en person ger en begränsad bild av det behandlade ämnet och utgör inte en grund som det går att dra övergripande slutsatser från. Den kvalitativa intervjun sågs dock som en möjlighet att kunna ställa direkta frågor till en professionell aktör vars svar kunde bidra till att besvara arbetets övergripande frågeställningar.

REFERENSSTUDIE

När landskapsarkitekter arbetar med ett gestaltungsprojekt är det vanligt att de undersöker färdigställda projekt för att få inspiration (Brink 2017). Genom att studera referensobjekt är det möjligt att dra lärdom av hur andra yrkesverksamma har löst liknande utmaningar och dra slutsatser om hur designen kan utvecklas vidare. Däremot behöver landskapsarkitekter vara uppmärksamma på att framgången med andra exempel kan vara projekt- och plats-specifika och är inte nödvändigtvis direkt applicerbar i ett nytt sammanhang (ibid). I detta arbete undersöks två referensobjekt: Pixlapiren i Helsingborg och Levande Stockholm. Jag genomförde platsbesök på båda referensobjekten och jag utvärderade dem med hjälp av två beprövade metoder för analys av det offentliga rummet: Project for Public Spaces (PPS) modell för platsutveckling (Figur X) och

Gehl's 12 kvalitetskriterier för att utvärdera den byggda miljön.

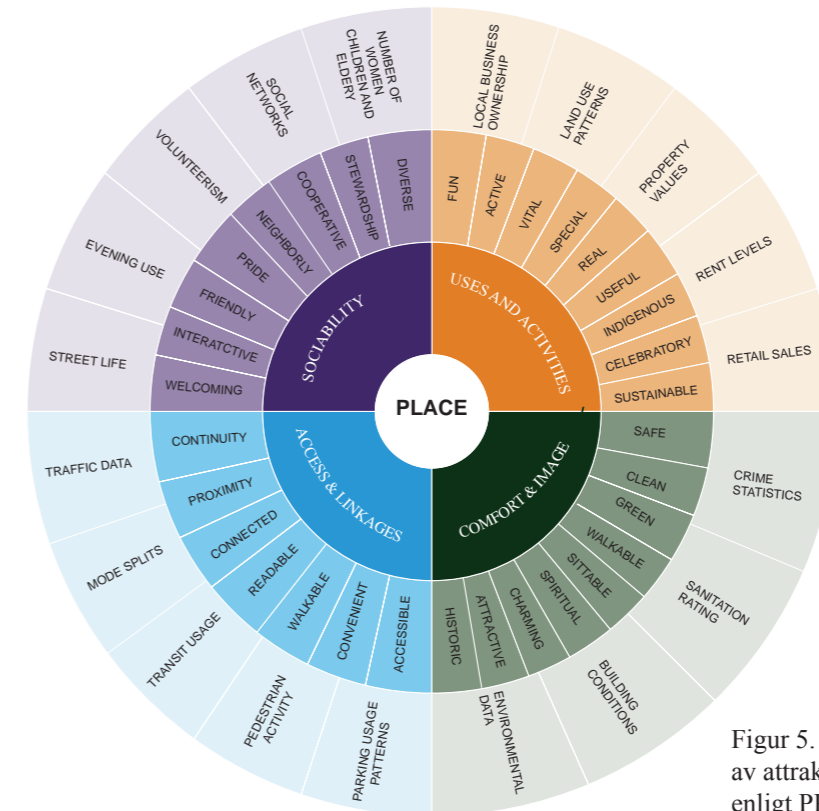
Efter att ha utvärderat fler än 3000 offentliga platser runt om i världen har PPS identifierat fyra egenskapers som gör dem framgångsrika (Madden 2018). Enligt deras slutsatser besitter attraktiva publika platser sociala värden där människor regelbundet träffar varandra, är tillgängliga och har goda förbindelser med sin omgivning, kan användas på olika sätt och erbjuder varierade aktiviteter samt är bekväma och inbjudande. Utifrån dessa slutsatser har PPS sammanställt ett diagram (Figur 5) som kan användas som ett verktyg för att utvärdera ifall en plats i den byggda miljön har potential att bli tilltalande eller inte. De grundläggande egenskaperna finns i den innersta cirkeln av diagrammet och de mest framgångsrika offentliga platserna besitter alltid samtliga av dessa attribut. Den mellersta cirkeln består av adjektiv som folk använder för att beskriva platser, exempelvis säker, rolig och välkommande. Slutligen kan dessa adjektiv mätas genom att använda de förslag på data- och statistikällor som nämns i diagrammets yttre cirkel (ibid.).

Genom att utgå från den mänskliga skalan, det vill säga hur människan rör sig genom och uppfattar den byggda miljön, har Jan Gehl (2019) identifierat olika egenskaper som han anser leder till en väl fungerande urban plats. Baserat på dessa iakttagelser har Gehl sammanställt en modell med 12 kriterier för att en plats ska upplevas som attraktiv och levande (Figur 6). Kriterierna delas in i 3 kategorier: säkerhet, komfort och njutning. En förutsättning för att lyckas med utvecklingen av publika platser är att säkerhetskriterierna först och främst blir uppfyllda. Om någon av dem uteblir kommer eventuella investeringar i stadsrummet inte vara hållbara i längden. När säkerhetskriterierna är på plats är det möjligt att gå vidare med kriterierna för komfort och njutning. En plats utvärderas

genom att undersöka om den besitter dessa kriterier och graderar dem på en trevärdig skala. För att anses vara en av världens mest välfungerande och populära publika platser menar Gehl att de behöver besitta alla 12 av dessa kvalitetskriterier (ibid.).

Jag modifierade metoderna för att ta större hänsyn till utmaningar som är förknippade med platsskapande i Norden, nämligen vinteranpassning och befolkningstäthet. Väl på plats använde jag mig av faktorerna i de modifierade analysmetoderna som en checklista för att undersöka ifall platserna uppfyllde dessa särskilda kriterier eller inte. Exempelvis ansåg jag att Pixlapiren har goda möjligheter att erbjuda lek och motion enligt Gehl's modell, men brister vad gäller kopplingar till den omgivande staden, vilket är en viktig faktor enligt PPS modell.

Något båda referensobjekten har gemensamt är att tillfällig arkitektur har tillämpats för att ändra på sättet ett offentligt rum används. En avgörande anledning varför Pixlapirens valdes som referensobjekt var för att platsen, precis som Hooken, ligger nära havet. Ett besök på Pixlapiren kunde potentiellt besvara frågan hur man kan arbeta med utmaningarna ett havsnära klimat för med sig. Analysen av referensobjekten är menade att komplettera den teoretiska bakgrunden med praktiska exempel samt stödja framställningen av gestaltungsförslaget och en nyanserad diskussion om tillfällig arkitektur möjligheter för platsskapande.

Figur 5. Modell för utvärdering av attraktiva offentliga platser enligt PPS. Illustration skapad av författaren utifrån Madden 2018:12.

SKYDD	Skydd mot trafik och olyckor	Skydd mot kriminalitet och våld	Skydd mot väder, vind, buller och föroreningar
KOMFORT	Möjligheter att gå	Möjligheter att stå eller uppehålla sig	Möjligheter att sitta
	Möjligheter att se	Möjligheter att prata och lyssna	Möjligheter till lek och motion
NJUTNING	Anpassad till den mänskliga dimensionen	Möjligheter att njuta av positiva klimataspekter	Positiva sinnesupplevelser

Figur 6. Gehl's 12 kvalitetskriterier för attraktiva och levande offentliga platser. Illustration skapad av författaren utifrån Gehl 2019:239.

PLATSANALYS

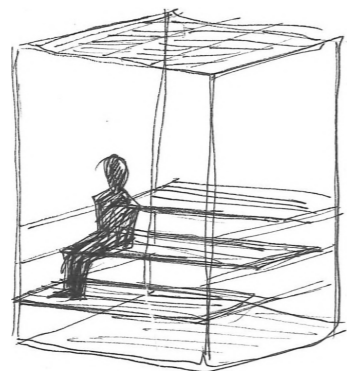
En förutsättning för att lyckas utveckla offentliga ytor till attraktiva mötesplatser med hjälp av tillfällig arkitektur är att man lär känna platsen utifrån dess unika förutsättningar. För att göra det genomfördes en platsanalys av Hooken som ägde rum vid två olika tillfällen: torsdagen den 9 februari 2023 och lördagen den 13 maj 2023. Under besöket den 9 februari delades inventeringen av platsen upp i två tidpunkter, det första mellan klockan 09:00-10:30 och det andra mellan klockan 15:30-16:30. På förmiddagen var himlen gråmulen och det blåste måttligt. På eftermiddagen hade solen spruckit genom molnen och vinden hade avtagit. Besöket i maj ägde rum mellan klockan 9:30 och 11:00. Under det besöket var det klarblå himmel med strålende sol, med en lätt bris från söder. Genom att besöka Hooken under olika tider på dygnet samt olika årstider skapas en mer nyanserad bild av platsen då det blir möjligt att observera eventuella skillnader i besökarnas beteenden.

I analysen av Hooken använde jag mig återigen av analysmetoderna som tagits fram av PPS och Gehl (Figur 5-6). Metoderna valdes för att de är beprövade verktyg för att fastslå platspotential utifrån olika faktorer, exempelvis rumslighet, rörelsemönster, användning och säkerhet. Faktorerna i metoderna gjorde det möjligt att notera styrkor med Hooken och att identifiera eventuella svagheter som kan bearbetas i gestaltningsförslaget. Utöver de grundfaktorer som finns i metoderna visades extra hänsyn till två utmaningar med att skapa attraktiva publika platser i en svensk kontext, nämligen besökarantal och aktivering under vinterhalvåret. Platsen dokumenterades även genom fotografering. Syftet med besöken var att lära känna platsen, att ta reda på hur Hooken är sammankopplad med sin omgivning, identifiera

möjligheter och utmaningar med att använda tillfällig arkitektur på platsen samt samla information och material som ska ligga till grund för senare delar i arbetet.

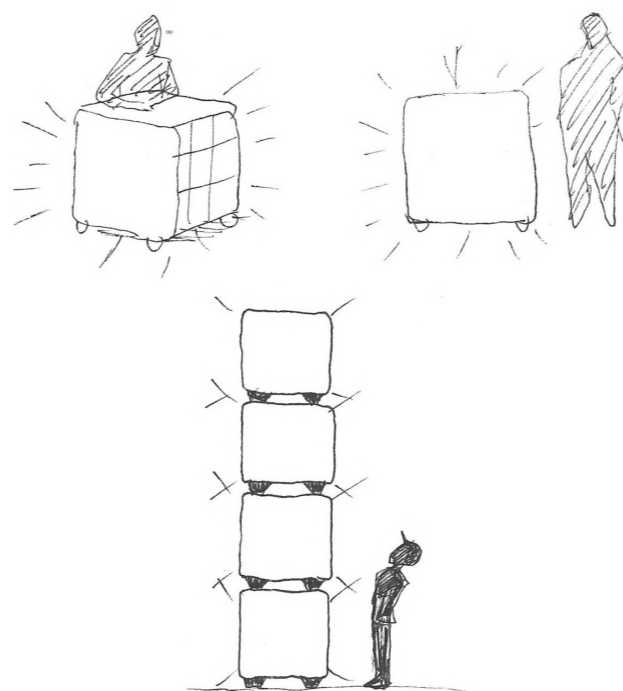
SKISSPROCESSEN

Under arbetets gång har jag använt ett skissblock för att grovt rita idéer om hur jag ville att gestaltningen av Hooken skulle se ut. Skisserna har varierat mellan spontana idéer som uppstod när jag arbetade med en annan del av uppsatsen, till medvetna skissövningar där jag försökte komma på lösningar på utmaningar med Hooken. Det har varit en flexibel process, där jag växlat mellan att skissa fritt till att inspireras av lärdomar från referensobjekten och platsbesöken.

Figur 7. Skissen föreställer en tidig sittmöbel i tre nivåer, skapad av byggställningar.

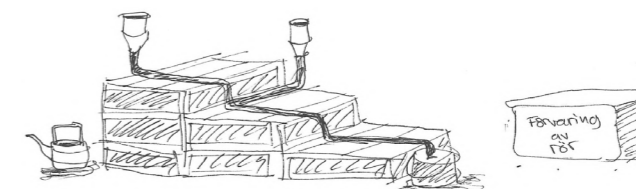
Skissprocessen började parallellt med litteraturstudien i den inledande fasen av examensarbetet. Det var när jag läste om platskapande och tillfällig arkitektur som inspirationen till att använda återvunnet material uppstod. Jag började skissa på hur material som lastpallar, byggställningar (Figur 7) och tunnor kunde få nya användningsområden som exempelvis sittplatser och bord. Det var även i detta skede jag fick inspiration till att använda IBC-behållare som ljuskuber i min gestaltning (Figur 8).

Figur 8-9. Idén om IBC-behållare med ljus inuti gick från solitära element till staplade ljuspelare.

Det första platsbesöket på Hooken gjorde att jag fick en bra förståelse för platsens styrkor och svagheter. Samma dag besökte jag även Pixlapiren i Helsingborg som är ett exempel på där tillfällig arkitektur använts för att skapa en mötesplats nära havet. Båda dessa besök hade en stor inverkan på skissernas utformning. Under en skissövning var syftet med skisserna att ta fram lösningar på de utmaningar som finns på Hooken. Den stundtals starka vinden på piren var en av de viktigare utmaningarna att lösa för att skapa en attraktiv plats. Inslag från Pixlapiren var en stor inspiration men jag gjorde små ändringar för att mina skisser skulle bli mer unika. En annan utmaning var Hookens avskilda läge och möjligheten att locka fler besökare till platsen. Jag ansåg att Hooken behövde ett nytt landmärke som syntes på långt avstånd. Som en lösning på problemet utvecklade jag skisserna med ljuskuberna genom att stapla dem på varandra för att skapa iögonfallande ljuspelare (Figur 9).

Under ytterligare en skissövning genererade jag idéer om potentiella aktiviteter och funktioner på platsen. Ett medvetet mål var att erbjuda ett utbud av aktiviteter som tilltalade olika ålders- och intressegrupper. Barns lekmöjligheter (Figur 10) och aktiviteter för tonåringar och pensionärer behandlades. Efter övningen blev det tydligt att jag ville introducera kreativa aktiviteter på platsen som en viktig del av platsens nya identitet. Under denna övning genererade jag många olika idéer som inte är med i det färdiga förslaget. Ett sådant exempel var en basketkorg som övergavs på grund av risken att bollen skulle försvinna i vattnet.

Figur 10. Denna installation med vattenlek var en av flera förslag på aktiviteter som uppstod under skissprocessen.

Efter gruppseminariet, drygt halvvägs genom arbetet med den här uppsatsen, lade jag stort fokus på att ta fram illustrationerna till gestaltningsförslaget. Mina skisser var ovärderliga under den här perioden då de utgjorde grunden jag baserade mina illustrationer på. Det innebar inte att jag slutade med att skissa efter detta skede, utan jag fortsatte att göra det allt eftersom jag kom på idéer om nya illustrationer samt hur gestaltningen kunde utvecklas ytterligare.

Skissprocessen var en användbar metod då den hjälpte mig att upptäcka nya idéer och lösningar till mitt gestaltningsförslag. Skisserna har även fungerat som en form av anteckningar, då jag kunde spara mina spontana idéer när de uppstod för att senare gå tillbaka till dem i arbetet med gestaltningsförslaget.

III. PLATSSKAPANDE

PLATSSKAPANDE - ATT OMVANLDA UTRYMMEN TILL PLATSER

Detta kapitel inleds med en genomgång av vad platsskapande är, dess förutsättningar och möjligheter samt kritiska perspektiv mot användningen av metoden. Det följs av redogörelsen för utmaningarna med att arbeta med platsskapande i nordiska förhållanden och de faktorer som kan leda till en framgångsrik aktivering av det offentliga rummet. Kapitlet avslutas med en redogörelse för hur PPS och Gehls 12 kvalitetskriterier kan användas som verktyg för att skapa attraktiva offentliga rum.

Begreppet platsskapande är en översättning av det engelska ordet placemaking som är en sammansättning av orden place (plats) och make (skapa). Men på svenska blir begreppet komplicerat då ordet "plats" kan ha olika innebörd beroende på vilken kontext det används i. En plats kan vara en geografisk position med koordinater, någon kan ta mycket plats i ett samtal eller så kan man vara placerad på olika platser i en tävling (Cresswell 2015). En plats kan dessutom vara digital, som sociala medieplattformar, eller fiktiv, som Hogwarts slott i böckerna om Harry Potter. Inom det engelska språket används orden space och place för beskriva olika typer av geografiska platser. Ett sätt att beskriva skillnaden mellan orden

är att places är de spaces som människor skapat en relation till och har på så vis blivit betydelsefulla. Utifrån den distinktionen kan space översättas till utrymme eller rymd. Enligt Cresswell (2015) består utrymmen enbart av den fysiska och byggda miljön medan en plats är delar av den byggda miljön som människor fyller med aktiviteter, upplevelser, känslor och minnen. Med andra ord kan platser beskrivas vara delar i det offentliga rummet som människor gör meningsfulla.

Konceptet med platsskapande utvecklades i USA under 70-talet i samband med att den ideella organisationen Project for Public Spaces (PPS) grundades av Fred Kent (Madden 2018).

Med platsskapande som metod är det möjligt att skapa levande, inkluderande och attraktiva offentliga rum genom att fokusera på människorna som brukar platsen (Courage 2021; Madden 2018; Perrault et al. 2020). Platsskapande är en samarbetsprocess där lokala aktörer (butiksägare, föreningar, kulturutövare etc.), beslutsfattare och professionella aktörer (arkitekter, planerare, byggaktörer etc.) arbetar tillsammans för att utveckla en befintlig yta eller skapa en helt ny plats där människor trivs. Inom platsskapande handlar det ofta om att utveckla den fysiska platsen och dess användningsområden för att attrahera en större mångfald av användare, och att deltagarnas medverkan i utvecklingsprocessen kan lägga

Figur 11. Evenemang på Furutorpsplatsen som sker i samverkan mellan representanter från Helsingborgs stad, lokalinvånare och de som nyttjar platsen. (Helsingborgs stad 2021)

SÖDERSCEN PÅ FURUTORPSPLATSEN: TRYGGHET GENOM PLATSSKAPANDE

Projektet Söderscen på Furutorpsplatsen visar att det genom platsskapande är möjligt att vända utvecklingen på en plats som tidigare framstod som otrygg och undernyttjad. I stadsdelen Söder i Helsingborg ligger Furutorpsplatsen, en mindre park som ramas in av tät bebyggelse med många studentlägenheter (Framtidens Helsingborg 2020). Parken består av en stor öppen gräsmatta med en centralt placerad fontän. Många har upplevt parken och närområdet som otrygg då det ofta har blivit stökigt kring studentbostäderna på kvällstid. Det har även inträffat rån i området (ibid). Därför startade Helsingborgs stad projektet Söderscen på Furutorpsplatsen där de arbetar med platsskapande för att aktivera platsen och öka tryggheten (Helsingborgs stad 2021; Framtidens Helsingborg 2020).

Arrangörerna för programmet bjuder in till olika aktiviteter i parken men det förekommer även att aktiviteter startar på initiativ av lokala föreningar och privatpersoner (Figur 11). Exempel på aktiviteter som ägt rum är språkcafé, gympa för olika åldrar, cykelverkstad och tillverkning av leksaker från återvunnet material. För att underlätta aktiviteter på platsen har det placerats ut ett specialbyggt långbord med plats för 200 personer. Det finns numera även ett minibibliotek på platsen med syftet att uppmuntra bokbyte och främja läsförståelsen. Projektet har visat sig vara framgångsrikt då det uppmärksammat platsen och gett det en identitet, vilket har lockat fler besökare till platsen som i sin tur stärkt den upplevda tryggheten ytterligare (ibid.).

grunden för ett engagemang att försätta utveckla och bevara platsen (ibid.).

Vad som skiljer platsskapande från andra metoder inom stadsplanering är framför allt den betydande roll lokala aktörer har i hela arbetsprocessen (Courage 2021; Galdini 2020; Madden 2018; Perrault et al. 2020). Enligt förespråkare för metoden är människor som bor i eller brukar en specifik plats unikt kvalificerade för att utveckla en platsen på ett hållbart och kvalitativt sätt. Av den anledningen ska lokala aktörer ses som en jämbördig intressegrupp tillsammans med beslutsfattare och professionella aktörer (Courage 2021).

Till skillnad från mer konventionell stadsplanering som utgår från ett makroperspektiv med en primär inriktning på byggnader, fokuserar platsskapande på det offentliga rummet och mänskliga aktiviteter (Courage 2021; Perrault et al. 2020). Två faktorer är särskilt viktiga för att lyckas med platsskapande. För det första krävs det att alla involverade parter samarbetar och inte arbetar isolerade från varandra (Courage 2021). Att våga testa nya idéer och inte vara rädd att misslyckas behöver genomsyra hela det interdisciplinära samarbetet istället för en projektfokuserad mentalitet som ofta är normen inom stadsplanering. För det andra behöver arkitekter, stadsplanerare och andra professionella aktörer bli noggrannare med att lyssna på lokal kunskap och önskemål för att på så vis skapa mer meningsfulla designförslag (ibid.).

En väl fungerande skötsel är avgörande för att en offentlig plats ska förbli tilltalande och fortsätta att användas på lång sikt (Courage 2021; Perrault et al. 2020; Zimm 2016). För att förtydliga ansvarsområdet för skötseln kan det inband vara

nödvändigt att samarbetsprocessen övergår till en mer konkret skötselmodell (Perrault et al. 2020). Skötselmodellen bör innehålla tydligt formulerad mål som utgår från visionen om hur platsen skal se ut och brukas. Med hjälp av dessa målpunkter blir det enklare att utvärdera platsens status och vidta eventuella åtgärder för att återställa den till önskvärt tillstånd (ibid.). Vidare bör den ansvarig skötselpersonalen vara engagerade i platsen för ur det engagemanget kommer en drivkraft att platsen skall kunna användas och utvecklas på lång sikt (Courage 2021).

HISTORIA

Begreppet platsskapande utvecklades under 70-talet som ett svar på att top-down-perspektiv och stora infrastrukturprojekt dominerade utformningen av stadsbilden i många västerländska städer (Perrault et al. 2020). Välkända personer som journalisten och aktivisten Jane Jacobs (1961) och den danske arkitekten Jan Gehl (2010) lyfte fram behovet av en större variation av aktiviteter, fler mötesplatser, mindre prioritering på bilar och ett större fokus på framkomlighet till fots. De uppmanade stadsplanerare och beslutsfattare att visa större hänsyn för den mänskliga skalan och att inse att tillgången till det offentliga rummet spelar en viktig roll för livskvalitén bland stadens invånare (Jacobs 1961, Gehl 2010). Deras ambition kan sammanfattas i att stadsutveckling skulle återgå till att bli en demokratisk process där lokalinvånarna får tillbaka sin möjlighet att påverka staden de bor i, eller som Jane Jacobs uttryckte det:

”Cities have the capability of providing something for everybody, only because, and only when, they are created by everybody.”

(Jacobs 1961:251)

KRITIK MOT ANVÄNDNINGEN AV PLATSSKAPANDE

En aspekt av platsskapande som återkommande kritiserats är att marginaliserade grupper inte är delaktiga i utformningen av det offentliga rummet. Funktionsvarierade, hbtqi-personer, barn och ungdomar är exempel på grupper som är underrepresenterade i platsskapandeprojekt (Cresswell 2015; Courage 2021; Glover 2019). Detta kan bero på att dessa grupper sällan deltar i mer traditionella metoder för insamling av allmänhetens åsikter (exempelvis medborgardialog) samt att de som ansvarar för omvandlingen av det offentliga rum inte vidtar tillräckliga åtgärder för att nå ut till dem. Historiskt har dessa grupper varit underrepresenterade i stadsplaneringsprojekt och ökade insatser behövs för att göra dem medvetna om deras rättighet att påverka den byggda miljön där de bor. När deras åsikter inte kommer till tals ökar risken att det publika rummet blir exkluderande istället för jämlik och socialt hållbar (ibid.).

Kritik riktas även mot när projekt för att aktivera det offentliga rummet blir ”top-down” styrda, det vill säga att det är beslutsfattare och professionella aktörer som leder ett platsskapandeprojekt utan att involvera lokala aktörer (Courage 2021). Courage (2021) menar att så fort lokala aktörer slutar att vara en ledande och jämbördig aktör så kan det inte längre kallas för ett platsskapandeprojekt. När denna grupp utesluts från arbetsprocessen innebär det att en stor potential för utformningen av det offentliga rummet går förlorad (ibid.). Det bör hållas i åtanke att ägandeformen av mark varierar mellan länder och det påverkar möjligheterna att arbeta med platsskapande. Exempelvis är det vanligt att privatpersoner och non-governmental organizations (NGO) aktiverar det offentliga rum i USA till skillnad från Sverige där det beslutet

ofta faller på kommunen (Courage 2021, Perrault et al. 2020). För trots att svenskar har lagskyddade rumsliga rättigheter är de inte alltid bra på att ta anspråk på det publika rummet genom att starta egna initiativ, utan väntar på att bli inbjudna av offentliga organisationer och privata aktörer (Zimm 2016). Vad som räknas som platsskapande eller inte är en intressant fråga som kommer diskuteras vidare i det här examensarbetet.

UTMANINGAR MED PLATSSKAPANDE I NORDEN

Enligt Perrault et al. (2020) medför arbetet med platsskapande i skandinaviska städer särskilda utmaningar. En av dessa utmaningar är kopplad till landets befolkningstäthet. Befolkningstäthet är ett mått som beskriver hur tätbefolkat ett land eller en region är (SCB 2022). Sverige har en befolkningstäthet på 25,7 invånare/ km² (ibid) vilket är glesbefolkat i jämförelse med exempelvis Storbritannien som har en befolkningstäthet på 278 invånare/km² (Globalis 2020). Den glesa befolkningen är särskilt påtaglig i förorter och mindre städer och det låga antalet invånare minskar sannolikheten att många människor dagligen besöker en offentlig plats (Perrault et al. 2020). På engelska används begreppet ”critical mass”, vilket kan översättas till kritisk mängd eller kritiskt flöde på svenska. En kritisk mängd uppstår generellt när tillräckligt många människor passerar och använder en offentlig plats för att den ska framstå som levande och inbjudande (ibid.).

Ibland kan en offentlig plats ha mycket att erbjuda stadens invånare i form av aktiviteter och sällskaplighet men är av olika anledningar underutnyttjad. Ett sätt att locka fler besökare till en offentlig plats är att göra det enklare att ta sig dit (Perrault et al. 2020). Detta kan uppnås genom att

ta bort barriärer och prioritera gångtrafikanter och cyklister över bilister. Att minska bilens närvaro i staden kan ha en stor effekt på hur människor rör sig på eller till en specifik plats samtidigt som ett mindre antal bilar bidrar till en ökad känsla av trygghet (ibid.). En annan metod är att identifiera noder där det rör sig många människor och vidta åtgärder för att koppla ihop platsen med dessa knutpunkter (Perrault et al. 2020). Samma resultat kan även uppnås genom att modifiera det givna rummets skala. Genom att bryta upp en stor yta till flera mindre rum är det möjligt att skapa en mer intim och social skala (ibid.).

En annan utmaning med att arbeta med platsskapande i Sverige är hur man får människor att använda och stanna på offentliga platser under de kalla och mörka vintermånaderna (Perrault et al. 2020). När det är kallt ute är det mindre lockande att sätta sig på en allmän sittplats än vad det är under de varma sommarmånaderna. För att göra det behagligare att sitta utomhus under vintern kan uppvärmda sittmöbler vara ett alternativ (Zimm 2016). Förutom den komfort värmen tillför kan dessa element även fungera som mötesplatser för sociala sammankomster (ibid.). Fysiska aktiviteter som exempelvis skridskoåkning är också ett effektivt sätt för människor att bli varma på samtidigt som det är roligt (Perrault et al. 2020). Aktiviteter av olika slag, men även tillfälliga ingrepp som konst- och ljusinstallationer, skapar förändring i stadsbilden som kan locka människor att ta sig ut i det kalla vintermörkret (ibid.).

Utöver kylan kan vintermörkret skapa en känsla av otrygghet som gör att besökare inte vågar röra sig på offentliga platser under specifika timmar på dygnet (Perrault et al. 2020). För att motverka denna känsla är det nödvändigt att det publika rummet går kan läsa av och är lättbegriplig. En god belysning och en genomtänkt byggd miljö där det inte finns några gömställen en potentiell förövare

kan gömma sig bakom, är avgörande för att skapa trygga offentliga platser (ibid.).

Andra utmaningar är kopplade till själva arbetsprocessen med platsskapande, särskilt vad gäller samarbetet mellan olika intressegrupper. Bristande kommunikation mellan deltagarna, att gå från planeringsstadiet till utförande och hur engagemanget upprätthålls på lång sikt är några av de utmaningar som kan uppstå under platsskapandeprocessen (Perrault et al. 2020).

ASPEKTER FÖR ATT SKAPA ATTRAKTIVA OFFENTLIGA PLATSER

Att göra platser mer attraktiva, eller tilltalande, är en fundamental del av att arbeta med platsskapande (Courage 2021; Perrault et al. 2020). Det skapar förutsättningarna för att människor ska ta sig till och stanna på en offentlig plats vilket i sin tur gör dem mer levande och inkluderande. Hur tilltalande en plats är går att mäta genom att bland annat räkna antalet besökare, analysera deras beteenden, hur länge de stannar samt socioekonomiska indelning. Tre aspekter som är viktiga för att skapa tilltalande offentliga platser är trygghet, identitet och värden (ibid.).

TRYGGHET

En känsla av trygghet är ett grundläggande mänskligt behov. Brott och oordning är vanliga orsaker till att en plats upplevs som osäker men det är också starkt förknippat med individens personliga erfarenheter, bakgrund samt fysiska och mentala tillstånd (Courage 2021; Perrault et al. 2020). Känslan av trygghet kompliceras ytterligare av att den ofta är elastiskt, vilket betyder att den kan variera beroende vilken tid på dygnet det är, vem det är som passerar platsen samt vilken sinnesstämning hen befinner sig i. Vidare finns det grupper i samhället som känner sig mindre trygga i det publika rummet än andra. Kvinnor, hbtqi-

personer och funktionsvarierade är exempel på grupper som oftare utsätts för trakasserier än andra grupper i samhället (Courage 2021; Cresswell 2016). Dessutom kan utformningen av den byggda miljön påverka sättet dessa grupper navigerar genom det. Det kan röra sig om otillräcklig belysning som skapar otrygga passager när det är mörk ute eller bristande tillgänglighetsåtgärder som gör att funktionsvarierade känner sig isolerade (ibid.).

I arbetet med att skapa attraktiva platser genom platsskapande behöver trygghet vara en prioritet och inte något som introduceras i slutet av ett projekt (Courage 2021). Aktörer behöver inse att trygghet ofta är en fråga om att ”känna sig säker” och att alla samhällsgrupper har en rättighet till att kunna delta och känna sig säkra i det offentliga rummet (ibid.). Genom att involvera utsatta grupper i platsskapandeprocessen är det möjligt att skapa offentliga platser som är tilltalande för en stor mångfald av människor. Dessutom har en högre närvaro av människor den positiva effekten av att stärka känslan av trygghet ytterligare (Perrault et al. 2020).

IDENTITET

Platsens identitet består av de känslor människor har för en given plats och är ett resultat av de sociala interaktioner, anknytningar, berättelser och historier som binder människor till varandra och platsen i fråga (Perrault et al. 2020). Platsidentitet existerar redan innan ett platsskapandeprojekt förändrar dess förutsättningar och är vad som gör platsen speciell för både invånare och besökare (ibid.). Platsidentitet kan vara knutet till fysiska element som byggnader, exempelvis tegelbyggnader i ett gammalt industriområde (Bertino et al. 2019). Byggnadernas historiska funktion blir också en del av områdets identitet och kan användas i marknadsföringssyften för att sälja in en plats för att locka till sig besökare (ibid.). Men en plats kan även förknippas med dess brukare

och de aktiviteter de utövar där. Skateboardåkning är ett exempel på en subkultur som traditionellt har tagit publika platser i anspråk och gjort dem till sina egna, ofta utan beslutsfattares samtycke (Kostrzewska 2017).

Under utvecklingen av offentliga rum kan platsskapare stärka och utveckla platsens identitet på olika sätt. Ett sätt är att bevara gamla inslag och använda dem på nya sätt, samtidigt som man bygger nytt (Bertino et al. 2019). Blandningen av nya och gamla element bygger vidare på platsens historia och utvecklar dess identitet (ibid.). En variation av aktiviteter som tilltalar olika grupper är ytterligare ett sätt att arbeta med platsidentitet (Courage 2021; Kostrzewska 2017; Lehtovuori & Ruoppila 2012). Det gör platsen mer inkluderande och tilltalande för många människor.

Kreativa aktiviteter som konst där folk får göra ett eget avtryck på platsen är särskilt effektiva identitetsskapande verktyg (Courage 2021). När folk får påverka platsen personligen skapar det en stark känsla av tillhörighet där individen går från en passiv brukare till medskapare av det byggda rummet (ibid.). Känslan av anknytning mellan person och offentligt rum är dessutom en stark drivkraft för en lyckad skötsel och förvaltning som ökar sannolikheten att önskvärt kvalitetstatus på projektet upprätthålls i framtiden (Courage 2021; Kostrzewska 2017, Perrault et al. 2020; Zimm 2016). Slutligen behöver platsskapare aktivt arbeta med bilden av en given plats (Perrault 2020; Zimm 2016). Exempelvis kan människor bilda en uppfattning av en plats utifrån hur den framställs i media och den bilden kan skilja sig påtagligt från lokalinvånarnas. Med hjälp av exempelvis sociala medier och temporära inslag som bjuder in besökare är det möjligt att kontrollera berättelsen om platsens identitet (ibid.).

VÄRDEN

Tilltalande offentliga platser har potentialen att skapa sociala, kulturella och ekonomiska värden för olika intressegrupper (Courage 2021; Galdini 2020; Perrault et al. 2020; Zimm 2016). Exempelvis kan tillfällig användning av övergivna marktomter bidra med att öka värdet på marken för markägaren, kompensera kostnaderna för att äga en oanvänd tomt samt förändra allmänhetens uppfattning om platsen i fråga (Lehtovuori & Ruoppila 2012). Attraktiva offentliga platser skapar även tillfällen för aktörer att starta olika projekt som ytterligare stärker känslan av socialisering och möjligheter (ibid.). Platsskapandeprojekt kan dessutom generera ekologiska värden på ytor som tidigare saknade det genom att plantera ny vegetation (Galdini 2020; Perrault et al. 2020). Växterna kan sättas ut permanent eller tillfällig i krukor och oavsett metod bildar det olika ekosystemtjänster som är värdefulla för stadens invånare (ibid.).

En attraktiv plats är där olika saker kan äga rum samtidigt, för olika grupper och vid olika tidpunkter på dagen, veckan och året (Courage 2021; Perrault 2020). Olika aktiviteter skapar värden för olika åldersgrupper (Kostrzewska 2017). För barn bör det finnas aktiviteter som utmanar deras mentala och fysiska utveckling. Olika lekar, både kreativa och rörelsebaserade är bra för detta ändamål. Tillgången på naturliga material som grenar, stenar, vatten och växter är också positivt då det lär barnen betydelsen av att ha kontakt med naturen. Vad gäller tonåringar så är de en grupp som ofta tar avstånd från barnens och de vuxnas värld och hittar alternativa sätt att använda stadens offentliga rum på. De formar det offentliga rummet efter deras egna idéer och preferenser, genom att flytta på saker och arrangera dem på nya sätt, eller genom att dekorera bänkar och väggar med graffiti och andra personliga uttryck. I platsskapandeprojekt är det viktigt att ta hänsyn till dessa behov genom att tillåta ungdomar

att forma platsen efter deras egna önskemål. För seniorer är gruppaktiviteter ofta ett uppskattat inslag då det gör det möjligt för dem att träffa nya och gamla bekantskaper. Utformningen av det offentliga rummet bör skapa möjligheter till fysiska aktiviteter då det har en påvisad positiv effekt på äldres fysiska och mentala tillstånd, men även att det är möjligt att delta i avkopplande aktiviteter som att sitta ner och ta in sin omgivning (ibid.).

I Sverige tenderar publika platser att bli överfulla med aktiviteter under somliga delar av året för att tydligt tömmas under andra perioder (Zimm 2016). För att aktivera en plats året runt kan man skapa ett program med aktiviteter som är anpassade efter de fyra årstiderna (Perrault 2020; Zimm 2016). Exempelvis kan en plats erbjuda tillfälliga sittmöbler i närheten av food trucks på sommaren för att på vintern spolas med vatten och förvandlas till en skridskobana. När gestaltning och aktiviteter kombineras med en förståelse för tid kommer det alltid finnas en anledning att återvända till en plats (ibid.).

VAD JAG TAR MED MIG

- Platser blir betydelsefulla för människor när de associeras med bland annat minnen, aktiviteter, upplevelser och känslor.
- Platsskapande utmärker sig från andra stadsplaneringsmetoder genom den inflytelserika roll lokala aktörer spelar i hela arbetsprocessen samt metodens fokus på det offentliga rummet och mänskliga aktiviteter.
- Kritik riktas mot att inte tillräckliga åtgärder tas för att involvera marginaliserade grupper i utformningen av det offentliga rummet.
- Somliga kritiker menar att frånvaron av lokala intressegrupper i top-down styrda projekt innebär att det inte längre rör sig om platsskapande enligt dess sanna innebörd.
- Genom att arbeta med bland annat rörelsemönster, belysning och varma inslag är det möjligt att skapa attraktiva offentliga platser även under de kalla och mörka vintermånaderna i Sverige.
- Somliga grupper är mer utsatta i det offentliga rummet än andra och därför behöver trygghetsfrågor vara en prioriterad aspekt i arbetet med platsskapande.
- Platsidentitet förknippas med byggda element som finns på platsen men också i form av de aktiviteter och sociala interaktioner som äger rum där.
- En attraktiv plats är där olika grupper kan uppehålla sig samtidigt och där det finns anledningar för dem att återvända året runt.

IV. TILLFÄLLIG ARKITEKTUR

I det här kapitlet beskrivs begreppet tillfällig arkitektur och dess potential för att omvandla och väcka debatt om det publika rummets användning. Det följs av en inblick i hur Varbergs kommun arbetar med tillfällig arkitektur för att bidra till platsskapande och testa nya sätt att använda det offentliga rummet. Kapitlet avslutas med en problematisering av temporär aktivering av det offentliga rummet och hur det kan skapa maktstrukturer mellan olika intressegrupper.

VAD INNEBÄR TILLFÄLLIG ARKITEKTUR?

Egentligen är all arkitektur tillfällig (Zimm 2016). Byggnader och andra element i den byggda miljön kan uppfattas som permanenta men med tidens gång kommer de att frångå sin ursprungliga form och upphöra att existera, oavsett om det sker långsamt eller plötsligt (ibid.). Courage (2018) menar att det som definierar den tillfälliga arkitekturen, eller temporär arkitektur som det även kallas, är att de har en tydlig början och ett slut jämfört med mer ”permanent” inslag. Zimm (2016) är inne på ett liknande resonemang när hon skriver att ”med tillfällig arkitektur avses strukturer som uppförs för en begränsad tidsperiod på en plats som därigenom aktiveras, tillgängliggörs, omskapas och väcker intresse” (Zimm, M. 2016:6).

Det finns gott om exempel på arkitektur som ursprungligen var tänkt att vara tillfällig men som numera är permanenta inslag i stadsbilden. Ibland är avsikten att en installation inte ska bestå men av olika anledningar blir vi så beroende av den att den får stanna kvar. Två av de mest berömda exemplen på detta är Eiffeltornet (Figur 12) och London Eye. Den förstnämnda uppfördes som en tillfällig byggnad under världsutställningen 1889 medan den andra blev färdigbyggd lagom till millennieskiftet. Vad som startade som något temporärt är numera signaturbyggnader för respektive stad och det är svårt att tänka sig ett Paris och London utan dem (Zimm 2016).

Figur 12. Eiffeltornet var menad att vara en tillfällig installation men är numera ett permanent inslag i Paris stadsbild (Myrabella2012)(CC BY-SA 3.0).

Historiskt sett har tillfällig arkitektur ofta varit oplanerad. Det har uppstått spontant av lokala aktörer och brukare i behov av det snarare än som en del av den officiella stadsplaneringen (Lehtovuori & Ruoppila 2012). Idag kan tillfällig arkitektur ses vara en del av en bredare grupp av tillfälliga ingrepp i den byggda miljön där även evenemang, säsongsaktiviteter och aktivering av övergivna marktomter ingår (Perrault et al. 2020). På senare år har det blivit allt vanligare att beslutsfattare använder sig av tillfällig arkitektur som ett verktyg för platskapande (Galdini 2020; Lehtovuori & Ruoppila 2012; Zimm 2016). En orsak till dess ökade popularitet kan bero på stigande materialkostnader vilket i sin tur inneburit en ökad användning av återvunnet material (Galdini 2020). En annan anledning är att en stor del centralt belägen mark står öde på grund av att verksamheter flyttat sin varuproduktion utomlands. Även en mer centraliserad lagerlogistik och försenade byggprojekt i kölvattnet av tidigare finanskriser har inneburit att ytor står oanvända (Lehtovuori & Ruoppila 2012). Ytterligare en anledning är den ständigt stigande medvetenheten om betydelsen att ställa om till ett mer hållbart samhälle (Galdini 2020; Zimm 2016).

Planprocessen går ofta långsamt och medan det arbetet fortgår har aktörer använt sig av tillfälliga lösningar för att folk ska kunna bruka platsen under tiden (Lehtovuori & Ruoppila 2012; Zimm 2016). Med andra ord, den ökade populariteten av det temporära beror i stor del på att samhället förändras i en allt snabbare takt. Det ställer större krav på flexibilitet hos planerare för att möta dagens utmaningar och för att kunna tillgodose det utbud och service som stadens invånare förväntar sig (Galdini 2020; Lehtovuori & Ruoppila 2012; Zimm 2016).

Idag har tillfällig arkitektur en högre status än vad det tidigare har haft (Zimm 2016). Ett bevis på detta är Raumlaborers bastu i Frihamnen i Göteborg, byggd på lokalt återvunnet material med hjälp av frivilliga deltagare, som år 2015 nominerades till Kasper Salin-priset. I juryns motivering prisas bastun bland annat för sitt enkla och tillfälliga uttryck och medvetna materialhantering (Sveriges arkitekter 2015). Nomineringen kan ses som en bekräftelse att temporär arkitektur numera värderas likvärdigt tillsammans med ”permanenta” arkitekturformer. Det tillfälligas ökade status beror även på hur vi dokumenterar och delar med oss av våra upplevelser (Zimm 2016). Besökare bidrar till spridningen av upplevelsen genom att dela bilder och videoklipp på sociala medier. Tack vare de teknologiska framstegen kan det temporära leva kvar länge i människors medvetande vilket delvis väger upp för dess tillfälliga karaktär (ibid.).

ANVÄNDNINGSSOMRÅDEN

Tillfällig arkitektur har flera olika användningsområden där Lehtovuori och Ruoppila (2012) hävdar att den främsta funktionen är att temporär arkitektur på ett snabbt och kostnadseffektivt sätt kan användas vid platskapande för att göra en plats tilltalande för en bred användargrupp. Temporär arkitektur kan även användas för att testa en prototyp innan det spenderas tid och pengar på kostsamma projekt. Användningen av återvunnet material är ett bra alternativ för att hålla nere kostnaderna och för att snabbt möta akuta utmaningar för att signalera att förändring är på väg. Planeringsprocessen kan vara lång och påfrestande för allmänheten och ett tillfälligt ingrepp kan vara ett sätt att snabbt möta de aktuella problemen samtidigt som man bygger förtroende. Ytterligare en funktion är att använda tillfällig arkitektur som ett verktyg för att aktivera

en underanvänd plats. Genom att regelbundet uppdatera det temporära är det möjligt att upprätthålla publikens intresse under en längre tid. Slutligen kan temporär arkitektur användas för att skapa en diskussion om hur en plats kan användas annorlunda och väcka ett engagemang hos olika intressegrupper så att förändringen blir verklighet (ibid.).

Det går att arbeta med tillfällig arkitektur på olika sätt och dessa kan delas in i kategorier beroende på hur återkommande installationerna är. Lehtovuori och Ruoppila (2012) kallar dessa kategorier för övergående, återkommande och migrerande tillfällig arkitektur. Med övergående menas det att det temporära inslaget endast äger rum vid ett tillfälle för att sedan försvinna. Hur lång tid det rör sig om kan dock variera från ett kort perspektiv på en dag till ett långt på flera år. Återkommande är installationer, event och andra temporära ingrepp i det offentliga rummet som regelbundet återkommer (ibid.). Ett sådant exempel är Uppsalas sommargångator, ett årligen återkommande inslag i Uppsalas stadsbild där utvalda gator i staden stängs av för biltrafik och dekorerar med möbler och blomlådor i en karaktäristisk gul färg (Uppsala kommun 2022). Slutligen innebär migrerande tillfällig arkitektur att aktiviteter och installationer flyttar från ett område till ett annat i takt med att byggprocessen fortgår (Lehtovuori & Ruoppila 2012).

Valet av plats i det publika rummet innebär unika förutsättningar och utmaningar som tillfällig arkitektur behöver anpassas efter. Lehtovuori och Ruoppila (2012) skiljer på centrala och under- eller outnyttjade områden i staden. I stadskärnan finns det ofta redan ett högt antal brukare och då blir målet med det temporära att öka antalet användare ytterligare genom att stärka och utveckla det redan

befintliga. I centrala lägen kan det finnas praktiska och legala anledningar som begränsar möjligheten hur platsen får användas och omvandlas. Tillfällig arkitektur kan vara ett sätt att komma runt dessa juridiska hinder eftersom temporära inslag ofta är mer accepterade än nya permanenta strukturer. Väl på plats kan det bidra med att locka ytterligare målgrupper till platsen, generera nya inkomstkällor samt öka användarvänligheten. Med under- eller outnyttjade ytor blir det snarare en fråga om att locka till besökare till en plats de vanligtvis inte använder. Exempel på sådana ytor är redan utvecklad mark som inte används för tillfället, områden i segregerade förorter samt centrala industriområden. I dessa områden kan introduktionen av tillfällig arkitektur ses som det första steget i en platskapandeprocess med det övergripande målet att ändra hur folk ser på och använder platsen (ibid.).

ERFARENHETER FRÅN VARBERGS KOMMUN

I Varbergs kommuns grönstrategi går det att läsa att ”med tillfällig arkitektur kan vi experimentera i utemiljön och skapa dialog om vad platser borde vara, utmana invanda föreställningar samtidigt som historier skapas och saker sker” (Varbergs kommun 2013:20). Kommunen anser att tillfällig arkitektur är ett värdefullt verktyg för att experimentera med hur offentliga platser kan användas och utforska dess möjligheter (ibid.). Kommunen har vid flera tillfällen använt detta verktyg för att omvandla publika platser i Varberg.

Ett tidigt projekt där Varbergs kommun använde sig av temporär arkitektur är Badhusplatsen (Figur 13) som ligger i Varbergs gästhamn. Innan omvandlingen genomfördes 2012 användes platsen som en parkeringsyta för ett 20-tal bilar

(Drougge, Kling et al. 2016). Området ligger åtta minuters promenad från Varbergs stadskärna och gränsar till Västerport, en ny central stadsdel som planeras växa fram i stadens handelshamn. Som en nod vid havet ligger platsen granne med landmärken som Kallbadhuset, Varbergs fästning och strandpromenaden. Parkeringsytan togs bort för att skapa möjligheter för aktiviteter och interaktion genom tillfällig arkitektur (Drougge, Kling et al. 2016). Rummet definierades genom att måla linjer med en bredd som ett övergångsställe på marken. På golvet placerades tre stycken trämöbler i varierande höjd och sammansättning. Det gick snabbt att genomföra omvandlingen och den var lagom uppseendeväckande, designad för att både smälta in med sin omgivning och samtidigt sticka ut. Den nya utformningen av Badhusplatsen blev ursprungligen hett debatterad i lokalmedia, bland politiker och allmänheten och diskussionen handlade framför allt om förlusten av parkeringsplatser. Idag, elva år senare har Badhusplatsen blivit en etablerad del av Varberg som förekommer i marknadsföring för staden (ibid.). Idag är det få Varbergsbor som kan tänka sig någon annan användning av platsen och det finns ingen stark opinion för att återinföra bilparkering. Platsens strategiska läge gör att det ständigt vistas människor här och den har visats sig populär bland grupper som sällan hörs i den offentliga debatten- barn, unga, parkourutövare och studenter. Utvecklingen av Badhusplatsen anses framgångsrik dels för det skapade en ny mötesplats som blev populär bland besökare och lokalinvånare men också för den debatt den startade om det offentliga rummets potentiella användningsområde och värden. När kommunen nu planerar att göra en mer permanent gestaltning på platsen kommer de dra lärdom av erfarenheter och åsikter från den tillfälliga installationen.

Omvandlingen av Badhusplatsen är ett exempel på ett projekt där Varbergs kommun startade en dialog med lokala aktörer efter att installationen var på plats. I intervjun med Sjödin¹ berättade hon om Sjöallén, ett projekt där kommunen arbetade tillsammans med lokala intressegrupper för att aktivera en offentlig plats. Inför en sommarfestival blev Varbergs kommun tillfrågade av Varbergs skateklubb om de kunde samarbeta för att anordna en skateramp eftersom det inte var möjligt för festivalarrangörerna att göra det själva. Kommunen identifierade en parkeringsplats belägen längs Sjöallén som en lämplig plats i och med dess centrala läge och närheten till festivalområdet. Processen med platstillstånd underlättades av det faktum att parkeringsplatsen enligt kommunens planritningar inte var tänkt som en permanent lösning. Efter att har lyckats ta fram ett lån byggde kommunen tillsammans med ideella krafter en stor träram som placerades på platsen under sommaren 2017. Skaterampen blev en stor succé och lockade många besökare under festivalen. Det arrangerades en skatetävling där en välkänd ung, kvinnlig skateare deltog som förutom att locka till sig storpublik bidrog till att starta en debatt om genus inom sporten. Sjödin¹ berättade att innan projektet blev verklighet fanns det ingen plats avsedd för skatere i Varbergs utan de tvingades bygga ramper hemma i sin trädgård eller åka till skateparker i andra närliggande städer. Efter att rampen byggdes har Varbergs fått flera, permanenta skateparker där det senaste tillskottet planeras att invigas under 2023 (Varbergs skateklubb 2022). Idag står rampen inte kvar på parkeringsplatsen utan har ersatts av en halvplan för basket, på initiativ av en lokal basketförening. Varbergs kommun har för avsikt att parkeringsytan längs Sjöallén ska försätta vara en offentlig plats som kan används för olika aktiviteter.

Figur 13. Kallbadplatsen består enbart av tre trämöbler och linjer som målats på asfalten. Installationen bidrog till en lokal debatt om olika världens berättigande och alternativa användningsområden för det offentliga rummet.

Varbergs kommun använder även tillfällig arkitektur för att skapa värden för invånarna medan staden är under utveckling (Varbergs kommun 2020). För närvarande äger två stora stadsutvecklingsprojekt rum i Varberg; Varbergstunneln och den nya stadsdelen Västerport. Båda projekten är centralt belägna i staden och kommer pågå under flera års tid. För att kunna erbjuda invånarna något medan byggnationen pågår har Varbergs kommun startat Platsskapande och attraktiv byggtid, ett investeringsprojekt där bland annat tillfällig arkitektur används för att skapa nya mötesplatser och rörelsemönster i anslutning till arbetsområdena. Investeringsprojektet har redan finansierat en sommar pop-up-park och ett

utkikstorn och fler projekt är i planeringsstadiet. Genom dessa tillfälliga installationer hoppas kommunen att Varberg ska fortsätta vara en attraktiv plats att bo på och besöka samt ge en försmak på hur respektive plats kommer kunna användas när det är färdigt (ibid.).

Exemplet med badhusplatsen, Platsskapande genom attraktiv byggtid och skaterampen på parkeringsplatsen kan ses som exempel på där Varbergs kommun arbetar med platsskapande ur ett top-down respektive bottom-up-perspektiv. Enligt Courages (2021) definition av platsskapande, som lägger stor vikt vid att lokala intressegrupper är involverade i arbetsprocessen från början,

¹Karin Sjödin, landskapsarkitekt, Varbergs kommun, intervju 2023-02-14

skulle de två förstnämnda exemplen inte räknas som platsskapandeprojekt. Endast arbetet med skaterampen och basketplanen skulle göra det eftersom lokala idrottsföreningar var drivande i de projekten. Varbergs kommun har ingen preferens för någon av de två tillvägagångssätten utan det är platsens förutsättningar och syftet med projektet som avgör vilken metod de väljer (Sjölin 2023). Trots projektens olika utgångslägen har de alla gemensamt att de utmanade etablerade sätt att använda det offentliga rummet på och skapade en plattform för grupper i samhället som tidigare inte gjorde sin röst hörd, två viktiga aspekter av platskapande som visar att arbetsprocessen inte behöver vara avgörande för att uppnå ett önskat resultat.

PROBLEMATISERING AV TILLFÄLLIG ARKITEKTUR

En återkommande kritik mot tillfällig arkitektur är risken för att temporära lösningar ersätter långsiktiga investeringar och ansvar (Zimm 2016). Ett exempel är ifall det finns en efterfrågan på fler offentliga sittplatser i en stad men att lokala beslutsfattare bemöter det behovet med att ställa ut provisoriska sittmöbler som en del av en sommargågata för att sedan ta bort dem igen när sommarsäsongen är över. En omedveten användning av temporär arkitektur riskerar att normalisera bristen på offentliga satsningar och långsiktig förvaltning. Zimm (2016) menar att tillfällig arkitektur inte får bli en temporär lösning på ett permanent problem och betonar att en medveten användning av tillfälliga lösningar kan skapa en kontakt mellan lokala intressegrupper och makthavare som tillsammans kan utjämna eventuella orättvisor i det offentliga rummet.

I sin artikel avser Glover (2019) att problematisera

användningen av tillfälliga åtgärder som ett sätt att aktivera det offentliga rummet och menar att det är omöjligt att använda sig av metoden på ett sätt som saknar värderingar. Han menar att trots att tillfälliga åtgärder ofta ses som ett sätt att bidra med platskapande där lokalinvånare återtar stadens publika rum så kan det skapa maktförhållanden mellan olika grupper och bidra till diskriminering. När tillfälliga åtgärder äger rum i det publika rummet framhäver det aktörernas specifika sociala, politiska, ekonomiska, kulturella och rumsliga värderingar och normaliserar frånvaron av andra grupper och deras intressen och värderingar. Med tidens gång kan det påverka den lokala identiteten och etablerar dessa värderingar som indikatorer på hur en offentlig plats bör och får användas. Av den anledningen menar Glover att det är omöjligt att påstå att tillfälliga åtgärder som evenemang och arkitektur enbart har en positiva effekter som stärker individens rätt till den byggda miljön. Det finns alltid dem som känner sig exkluderade från det offentliga rummet. För att minska sannolikheten att detta inträffar är det enligt Glover avgörande att olika intressegrupper kommunicerar med varandra och att samtliga parter tillåter varandra att göra anspråk på samma plats (ibid).

Glover (2019) fortsätter med sin kritik och menar att det finns en risk att tillfälliga åtgärder i det offentliga rummet kan utgöra en katalysator för gentrifiering. Han förklarar detta problem med hjälp av ett exempel där ett centralt beläget men socialt utsatt område konverteras till ett bostadsområde för en ekonomiskt starkare medelklass. De nya invånarna lockas till platsen genom tillfällig aktivering av det publika rummet där de kan ta del av den lokala identiteten, men blir samtidigt avskräckta av de ekonomiska och sociala skillnader som råder bland platsens lokalinvånare. Om ett evenemang visar sig populärt

och blir återkommande kan det locka till sig aktörer till området som erbjuder besökarna varor och tjänster av en standard som de är vana vid, vilket bidrar till att de känner sig mer bekväma på platsen. Gentrifiering sker till besökarnas fördel då dessa återkommande tillfälliga åtgärder succesivt tränger undan de människor som gjorde platsen tilltalande från början. Därmed menar Glover att platsen går från att definieras av mångfalden bland människorna som bor där till att i stället domineras av konsumtionsvanor. På så vis riskerar återkommande aktivering av det publika rummet att bli ett sätt att omplacera utsatta grupper från ett område snarare än en plattform som för människor samman (ibid).

Att det uppstår intressekonflikter angående hur stadens offentliga rum ska användas och på vilket sätt är något som Sjödin¹ i egenskap som landskapsarkitekt på Varbergs kommun har erfarenhet av, särskilt när det kommer till användningen av parkeringsplatser. Ytorna där både Badhusplatsen och skaterampen placerades användes båda tidigare som bilparkering och när nyheten kom att parkeringsplatserna skulle försvinna var det många Varbergsbor som reagerade. Enligt henne var det flertalet bilägare och lokala företagare som uttryckte oro att avlägsnandet av parkeringsplatserna skulle påverka deras vardagliga liv negativt respektive antalet kunder som besökte deras verksamheter. Talespersoner från kommunen mötte denna oro genom att informera invånarna om fördelarna med projekten och uppmärksammade dem om alternativa parkeringsplatser i närheten av de påverkade områdena. Dessutom upplevde Sjödin¹ att de färdigställda projekten bidrog till att öka antalet besökare på de närliggande butikerna och restaurangerna, en utveckling de lokala företagarna inte såg från början. Den förändring platskapande

genom tillfällig arkitektur medför kan från början skrämja människor men enligt Sjödin¹ erfarenhet blir de flesta påverkade parterna nöjda när projektet är färdigt.

Enligt Sjödin¹ erfarenheter utspelar sig även intressekonflikter för de publika rummets användning på lokalpolitisk nivå. Eftersom de flesta offentliga platser i svenska städer ägs av kommunen anordnas tillfälliga åtgärder oftast av eller i samarbete med kommunal regi (Zimm 2016). För att anordna exempelvis en skateramp på en parkeringsplats krävs det med stor sannolikhet ett initiativtagande, alternativt ett godkännande från kommunen. Men det politiska styret i en kommun är inte permanent utan varierar mellan mandatperioder. En politisk majoritet som var positivt inställd till att ta parkeringsplatser i anspråk för platskapandeprojekt kan efter ett val bytas ut mot en ny samling politiker som prioriterar bilåkarnas intressen först. Sjödin¹ menar därför att den politiska viljan och budgeten de beslutar om har en stor inverkan på möjligheten att genomföra tillfälliga åtgärder i det offentliga rummet.

¹Karin Sjödin, landskapsarkitekt, Varbergs kommun, intervju 2023-02-14

VAD JAG TAR MED MIG

- Definitionen av tillfällig arkitektur som “avser strukturer som uppförs för en begränsad tidsperiod på en plats som därigenom aktiveras, tillgängliggörs, omskapas och väcker intresse” (Zimm, M. 2016:6).
- Det finns flera exempel på tillfällig arkitektur som blivit permanenta inslag i stadsbilden.
- Tillfällig arkitektur är ett snabbt och ofta kostnadseffektivt hjälpmedel vid platsskapande.
- Tillfällig arkitekturs tilltagande popularitet som metod beror delvis på behovet av flexibilitet inom stadsplanering samt nya medievänor där besökare delar med sig av sina upplevelser på sociala medier.
- Genom att tillfälligt aktivera en plats på ett nytt sätt uppmärksammas möjligheten till förändring. Denna förändring kan i sin tur leda till nya insikter hos medborgare och beslutsfattare och starta en mer övergripande diskussion om hur det offentliga rummet kan användas annorlunda.
- Exempelen från Varbergs kommun kan ses som exempel på att det är möjligt att uppnå platsskapande genom tillfällig arkitektur trots att projekten genomfördes i kommunal regi utan någon större inblandning av lokalbefolkningen.
- När det offentliga rummet upprepade gånger tas i anspråk genom tillfällig arkitektur finns det en risk att somliga intressegruppers intressen och värderingar gynnas medan andra grupper känner sig exkluderade. En dialog mellan dessa intressegrupper och en jämställd användning av platsen är avgörande för att tillfälliga ingrepp ska vara inkluderande snarare än diskriminerande.

V. REFERENSOBJEKT

I detta kapitel redovisas två referensobjekt, projektet Levande Stockholm och Pixlapiren i Helsingborg. Presentationen av respektive referensobjekt inleds med en kort introduktion och fortsätter sedan med upptäckter från platsbesöken. Kapitlet avslutas med en reflektion över hur Pixlapiren kan inspirera till att skapa tilltalande publika platser samt insikter från båda referensobjekten som tas med till arbetets gestaltungsförslag.

LEVANDE STOCKHOLM

Levande Stockholm startade sommaren 2016 (Trafikkontoret 2022) och är ett årligen återkommande projekt som arrangeras av Trafikkontoret på Stockholms stad. Syftet med projektet är att genom tillfälliga ingrepp aktivera stadens offentliga rum och skapa händelserika, trygga och attraktiva vistelsemiljöer för Stockholms invånare och besökare. Planeringen och utförande av platserna görs i ett nära samarbete med kultur- och idrottsförvaltningen samt näringslivet, universitet och stadens invånare (ibid.).

Under åren som projektet har pågått har omfattningen vuxit från två sommargåtor till 34 sommarplatser sommaren 2021, inkluderande såväl sommargåtor som sommartorg, kajer och pop-up parker. (Trafikkontoret 2022). Sedan 2017 innefattar projektet även en vintersatsning där bland annat sittplatser, belysning och vinterväxter används för att levandegöra staden även under vintersäsongen. I likhet med platserna på sommaren har även antalet vinterplatser blivit fler med åren (ibid.).

Grundkonceptet med Levande Stockholm är att attraktiva platser skapas genom att leda om eller stänga av trafiken (Figur 14 & 17) samt att parkeringsplatser tas bort (Trafikverket 2022). Därefter uppmantras restauranger och andra lokala aktörer att flytta ut sin verksamhet på den avstängda gatan och ta den i anspråk (Figur 14). Platserna omvandlas sedan med hjälp av nya funktioner (Figur 18), konst, växtlighet (Figur 16 & 19) och en specialdesignad möbelserie (Trafikverket 2022; Sweco 2023).

Möbelserien är framtagen av Swecos landskapsarkitekter och introducerades under sommarsäsongen 2017 (Sweco 2023). Möblerna är målade i färgglada toner (Figur 15) som gör att

Figur 14. Sommargåta längs Skånegatan i Stockholm. Omdirigeringen av biltrafiken och borttagandet av parkeringsplatser innebär att tempot längs gatan saktas ner och möjliggör för nya användningsområden. (Henry, E & Sweco 2023)

de sticker ut mot sin omgivning. Konceptet med möbelserien bygger på ett modultänk där möblerna är enkla att använda och förvara samt gjorda i hållbara material som gör att de kan återanvändas från säsong till säsong. För att underlätta arbetet med hela Levande Stockholm har Sweco även tagit fram en handbok som innehåller konkreta riktlinjer för placeringen av möblerna och andra temporära installationer (ibid.).

Figur 15. Soffa utplacerad på sommargågatan utmed Hornsbergs strand. Möbelserien används genomgående i projektet Levande Stockholm.

Figur 16. Urnor med perenner, blommor, buskar och även palmer dekorerar Hornsbergs strand. Arterna är vindtåliga för att klara av klimatet nära vattnet.

Figur 19. Pelare med pelargoner är karaktäristiska för projektet Levande Stockholm och bjuder på estetiska värden i form av blomning och grönska.

Figur 17. Sommargågatan längs Hornsberg strand är 632 meter lång och binds ihop med det konsekventa användningen av färgkodade möbler.

Figur 18. Sittmöblerna i kombination med växterna skapar en ny mötesplats i det offentliga rummet. På kvällen lyser taket av ljusslingor upp platsen.

VAD JAG TAR MED MIG

- Ett genomgående färgtema kan hjälpa till att binda ihop utspridda element med varandra och göra platsen mer läsbar.
- Växter kan användas för att dekorera en hårdgjort plats och det är möjligt för somliga arter att trivas i ett blåsig klimat.

PIXLAPIREN

Belägen ungefär 10 minuters promenad från Helsingborgs centralstation, med utsikt mot havet och Helsingör på andra sidan sundet, ligger Pixlapiren (Figur 16), en mötesplats som erbjuder olika sociala och kreativa aktiviteter (Figur 17). Platsen invigdes sommaren 2016 och utgör en del av Oslopiren som Helsingborgs kommun har lånat och är 622 kvadratmeter stor (Helsingborg 2023a; Helsingborg 2023b). Namnet Pixlapiren är knutet till platsens koncept där intressenter i samråd med personalen tilldelas en 10x10 meter stor yta (eller en container, vägg, workshop eller liknande) där personen får möjligheten att skapa någonting på (Helsingborg 2023b). Pixlapiren har öppet året runt och en stor bredd på aktiviteter har gjort platsen till en populär destination hos lokalinvånare och turister (Helsingborg 2023a; Helsingborg 2023b). Pixlapirens existens var aldrig menat att vara permanent och under 2022 fattades beslutet att området ska avvecklas för att göra plats för nya bostäder och en simhall (Helsingborgs dagbladet 2022).

Figur 20. Kartmarkören visar var Pixlapiren är belägen i förhållande till Helsingborgs centralstation (streckad cirkel). Topografisk karta ©Lantmäteriet. Bearbetad av författaren 2023.

Figur 21. Den streckade linjen visar Pixlapirens omfattning. Flygfoto ©Lantmäteriet. Bearbetad av författaren 2023.

FUNKTIONER OCH ANVÄNDNING

Pixlapiren består av ett flertal olika platser som har olika funktioner och utformningar. Nedan följer en

Figur 22-23. Banana bay bjuder in till strandhäng. Ljusslingorna bildar ett upplyst tak längs med stranden.

BANANA BAY

kort genomgång av respektive plats. Banana bay är Pixlapirens egna strand (Figur 22) och ligger intill vattnet vid pirens entré, mellan Oslopiren och Oceanpiren. Platsen består av en 3000 m² igenfylld hamnbassäng som har omvandlats till en mötesplats där människor kan hänga på stranden, gräsmattan eller några av de stolar som har placerat ut. På kvällen lyser platsen upp av de ljusslingor som löper längs med stranden (Figur 23). Det går att bada på platsen men man gör det på egen risk då det finns straka strömmar längre ut i hamnbassängen (Helsingborg 2023a).

Figur 24-25. Volleyboll är både en fysisk och social aktivitet. De orangea containrarna bildar vindsydd och en vägg för fotografier att hänga på.

BEACHPLAN

Beachplanen fortsätter Banana bays strandtema i form av en volleyboll-plan (Figur 24). På planen finns det plats för två matcher att äga rum samtidigt. Planen ramas in av två orangea containrar med ett trädäck ovanpå där folk kan stå och följa en match. Containrarna har dessutom utsmyckats med fotografier av skateboardåkare (Figur 25), vilket relaterar till skateparken längre bort på Pixlapiren samt gör att rummet även kan användas för konstutställning.

Figur 26-27. Äldre byggnader har bevarats på Pixlapiren och har fått nya funktioner och utseenden.

BEVARADE BYGGNADER

Byggnader från pirens industriella historia har bevarats och målats över med street art för att bättre passa in i Pixlapirens kreativa tema (Figur 26 -27). I ett av husen finns en reception (Figur 26) som går att kontakta för information om evenemang och andra aktiviteter på platsen. I båda husen anordnas under hela året workshops och seminarier med olika teman som riktar sig till olika intresse- och åldersgrupper. Utöver de olika inomhusaktiviteterna skapar byggnaderna skydd mot vinden på den annars vindutsatta piren.

Figur 28-29. Odlingsområdet skapar en grön kontrast mot asfalten och betongen på piren samtidigt som odling och informationsskyltar används i pedagogiska syften.

ODLINGSOMRÅDET

Odlingsområdet utgör ett grönt rum på den annars gråa och hårdgjorda piren. Asfalten har brutits upp och ersatts med gräs samt en ridå av pilbuskträd som ramar in platsen (Figur 28). Grupper med pallkragar har ställts ut på ett sätt för att bilda mindre, intima rum där det går att sitta på trädstubbar (Figur 29). Växterna i odlingslådorna, tillsammans med insekshotellen på platsen, är tänkta att gynna pollinatörer och samtidigt lära besökare om de ekosystemtjänster insekterna bidrar med.

Figur 30-31. Konstverk skapar estetiska värden på Pixlapiren. Fågeln är dessutom ihålig och fungerar som utkikstorn.

KONST

Konstverk dekorerar Pixlapiren. Flera av verken är tillverkade i återvunnet material och följer ett gemensamt tema om tolerans och kärlek (Figur 30). Ett av konstverken föreställande en fågel med hatt har placerats på en upphöjd position så att den går att se på långt avstånd (Figur 31). Det synliga läget gör att konstverket fungerar som ett landmärke som väcker intresse hos förbipasserande och lockar dem till Pixlapiren.

Figur 32-33. Pixlapiren är täckt av flera lager av gatukonst.

GRAFFITI

Graffiti är ett genomgående tema på Pixlapiren och uttrycksformen återfinns på graffitiväggar, containrar och även på marken (Figur 32-33). I en överenskommelse med förvaltarna av Pixlapiren har privatpersoner fått använda sina sprayburkar för att lämna sitt egna konstnärliga avtryck på platsen. Under platsbesöket observerades endast en annan person i området. Hen var maskerad och såg sig försiktigt omkring innan hen började spreja på en av containerväggarna med sina sprayflaskor. Det är oklart ifall personen hade tillstånd för att måla men med tanke på hens klädsel och beteende är det troligt att så inte var fallet.

Figur 34-35. Containrar och graffitiväggar fungerar som vindskydd, rumsbildare och yta att måla på.

VINDSKYDD

Utan tillräckliga åtgärder mot väder och vind hade det varit problematiskt att uppehålla sig på Pixlapiren med tanke på närheten till havet. Enligt Gehl (2019) utgör skydd mot väder och vind ett grundläggande kriterium för att människor ska vilja vistas på en offentlig plats och här har arrangörerna på Pixlapiren arbetat med olika lösningar. Containrar och graffitiväggar i stål (Figur 34-35) skyddar besökare från de hårda vindarna som blåser in från havet medan parasoller och små skjulger tak över huvudet vid regn. Dessutom bidrar containrarna och väggarna med att bryta upp den övergripande skalan på piren till en mer mänsklig storlek samt utgör en canvas för besökare att måla på.

Figur 36-37. Äldre material har återanvänts för att bilda nya möjligheter för socialt umgänge.

UPCYCLING

Upcycling, eller kreativt återbruk som det även kallas, är när gamla föremål används för att skapa någonting helt nytt (Helsingborgs dagblad 2021). På Pixlapiren har detta gett upphov till många intressanta inslag som konst, möbler och hela rum där grupper av människor kan uppehålla sig (Figur 36-37).

Figur 38-39. Pixlapiren huserar olika aktiviteter, som dykarklubb och musikscen.

EVENEMANG OCH AKTIVITETER

I den yttre änden av piren finns det möjligheter att delta i olika aktiviteter. Här har en lokal dykarklubb sin lokal (Figur 38) där klubbens medlemmar samlas när de ska ge sig ut och dyka. Intill dykarklubben står en stor scen i målat stål (Figur 39). När musikartister framträder här på sommaren blir det till inramningen av havet runt omkring scenen. Längst ute på piren är en skatepark placerad. Parken är öppen dygnet runt och erbjuder olika utmaningar beroende på skicklighetsnivå (Helsingborg 2023a).

Figur 40-41. Sittmöjligheter och toalett gör det möjligt för besökare att uppehålla sig på platsen under längre perioder.

TRYGGHET OCH KOMFORT

Överlag var det begränsat med sittmöjligheter på platsen där besökare kan återhämta sig eller betrakta sin omgivning (Figur 40). Vidare upplevs platsen vara väl upplyst på kvällen med hjälp av höga ljusmaster och gatlyktor. Slutligen finns det en offentlig toalett (Figur 41) som gör det möjligt för besökare att stanna längre stunder på platsen.

Figur 42-43. Iögonfallande objekt leder besökare ut på Pixlapiren.

INTRESSEVÄCKANDE INSLAG

Längs med väggen mellan Helsingborgs Centralstation och Pixlapiren dyker det sporadiskt upp objekt som är utförda i Pixlapirens formspråk (Figur 42-43). Piren ligger isolerat ute i hamnen och är inte anslutet till något vältrafikerat stråk. De iögonfallande objekten sticker ut från sin omgivning och fungerar som ett spår som leder ut besökare på Pixlapiren.

PIXLAPIRENS FÖRUTSÄTTNINGAR SOM ATTRAKTIV OFFENTLIG PLATS

Utbudet av varierade aktiviteter är den faktor som på många sätt definierar Pixlapiren som offentlig plats. På piren är det möjligt att delta i fysiska aktiviteter som volleyboll (Figur 24) och skateboardåkning, kreativa aktiviteter som graffitimålning (Figur 32-33) och passiva aktiviteter i form av att observera andra människor och sin omgivning (Figur 40). Även närheten till havet bidrar med passiva aktiviteter som att sola och blicka ut över vattnet. Variationen av fysiska aktiviteter tillsammans med kreativa och passiva aktiviteter skapar värden för en bred grupp med människor och denna mångfald är en förutsättning för att bilda en attraktiv offentlig plats (Gehl 2019; Madden 2018). Det möjliggör för människor med olika bakgrund och intressen att träffas och umgås, ett socialt utbyte som förmodligen annars inte hade varit möjligt (ibid.). Trots att besökare erbjuds ett mångsidigt utbud av aktiviteter är flera av aktiviteterna på Pixlapiren begränsade till att endast kunna utföras på sommaren när det är behagligt väder ute. Bristen på vinteraktiviteter kan vara en förklaring varför det endast befann sig en annan person utöver mig själv på platsen under mitt besök där. Även fast det anordnas inomhusaktiviteter under vinterhalvåret talar mängden av utomhusaktiviteter för att Pixlapiren är som mest tilltalande och välbesökt när det är varmt utomhus.

Pixlapiren har många valfria och sociala aktiviteter men få som får anses vara nödvändiga. Den enda nödvändiga aktiviteten på piren är den offentliga toaletten (Figur 41) och trots att den är möjliggör att folk kan stanna länge på platsen bidrar den inte med att människor naturligt rör sig i området. Även platsens geografiska läge; i en handelshamn där det kör tunga transporter och få rör sig till fots, kan ha en bidragande effekt på det låga antalet människor

i området. Enligt Gehl (2019) och Madden (2018) är förekomsten av nödvändiga aktiviteter och en anslutning till ett vältrafikerat stråk en förutsättning för att det ska uppstå spontana valfria- och sociala aktiviteter på en offentlig plats. Eftersom dessa omständigheter inte råder på Pixlapiren innebär det att utbudet av aktiviteter är av en mer planerad och arrangerad karaktär, och att de spelar en viktig roll för att locka människor till att besöka platsen. Under mitt besök på Pixlapiren fick jag intrycket av graffitimålningarna är en viktig del av platsens identitet (Figur 32-33). Graffiti har ett rykte av att vara en stökig aktivitet som ungdomar sysslar med och som inte riktigt hör hemma i det offentliga rummet (Kostrzewska 2017). Det har inneburit att utövare av denna uttrycksform letat upp avskilda platser utom där de kan utöva sitt intresse utom synhåll från majoritetssamhället (ibid). På Pixlapiren välkomnas denna konstform och tillåts att forma platsens utseende och identitet. Graffiti har blivit ett nytt kapitel i piren historia, ett färgstarkt lager ovanpå det industriella förflutna. Faktumet att privatpersoner får påverka platsen genom att måla graffiti här kan skapa en känsla av tillhörighet hos individen. När brukare av ett offentligt rum känner en personlig koppling till platsen kan de resultera i att det bli mer engagerade i att den sköts om och bevaras (Perrault et al. 2020). Faktumet att många av möblerna är provisoriska och kan arrangeras och användas på olika sätt stärker möjligheten att göra platsen till sin egen. Detta gör Pixlapiren till en flexibel och demokratisk arena där brukaren är en aktör och inte endast en konsument av det offentliga rummet.

Ytterligare en del av Pixlapirens identitet är kopplad till användningen av återvunnet material samt odlingsområdet. Istället för att slänga gammalt material har det återanvänts för att skapa nya innovativa möbler och mötesplatser mer en personlig prägel (Figur 32-33). Tillfällig arkitektur skapad av återvunnet material är ofta

billigare och har klimatmässiga fördelar jämfört med att köpa nya produkter. Förutom positiva klimataspekter och sinnesupplevelser bidrar vegetationen i odlingsområdet (Figur 28-29) även med ekosystemtjänster som exempelvis pollinering, luftrening, mentalt välmående och kunskap och inspiration. Tillsammans skapar det kreativa återbruket tillsammans med växterna en bild av Pixlapiren som ett hållbart offentligt rum där åtgärder har vidtagits för att minska platsens klimatavtryck.

Trygghetsnivån på Pixlapiren anses överlag vara god. Utbudet av olika aktiviteter innebär att grupper av människor med olika intressen kan vistas på platsen, där närvaron av andra människor skapar en passiv övervakning på platsen och stärker känslan av trygghet. Trots att jag befann mig ensam på platsen större delen av min vistelse kände jag mig inte ensam eller rädd. Det kan ha att göra med att Pixlapiren ligger på en öppen plats med god insyn från den omgivande bebyggelsen och passerande båttrafiken. Det var inga problem att läsa av omgivningen då den stora piren hade brutits upp i mindre intima rum och känslan av trygghet stärktes ytterligare av att det inte körde några bilar på platsen. Användningen av återvunnet material kan ibland framstå som skräpiga och känslan av att det inte en är någon som sköter om en plats kan bidra med otrygghet. Trots att en stor del av installationerna på Pixlapiren är byggda i återvunnet material upplevde jag det inte som att det sänkte tryggheten på platsen. Anledningen till det tror jag beror på att materialanvändningen är en medveten del av platsens identitet. Slutligen bidrar belysningen från ljusmasterna och gatulyktorna med att platsen upplevs som trygg på kvällen. Möjligtvis hade det behövts installeras mer varierad belysning för att förstärka känslan av trygghet ytterligare. Sammanfattningsvis skulle jag påstå att Pixlapiren är en tilltalande offentlig plats med en tydlig och lekfull identitet som är tillgänglig och inkluderande för en bred grupp av människor.

VAD JAG TAR MED MIG

- Upcycling av gammalt material kan användas för att på ett kostnadseffektivt sätt skapa nya och intressanta inslag i det offentliga rummet.
- Genom kreativa aktiviteter som graffiti och flexibla möbler som kan arrangeras på nya sätt får besökare möjligheten att forma rummet efter sina egna önskemål vilket stärker känslan av tillhörighet till platsen.
- Inslag av grönska bidrar med utsmyckning och ger platsen ett mjukare intryck.
- Iögonfallande föremål placerade på strategiskt valda platser fungerar som landmärken som lockar till sig besökare.
- Förutom att skydda mot väder och vind har containrar och graffitiväggar rumsskapande egenskaper som bidrar med att reducera den övergripande skalan på piren.
- Närheten till vältrafikerade stråk samt utbud av säsongsanpassade aktiviteter är avgörande för att locka till sig besökare året runt.

VI. HOOKEN

HOOKENS HISTORIA

Varbergs hamn har sitt ursprung i den utbyggnad av området som var färdig 1849 (Ahnlund 2020). Utbyggnaden gjorde det möjligt för ångbåtar att lägga till två gånger i veckan på linjen mellan Göteborg och Lübeck. Den ökade trafiken innebar ett uppsving för badturismen i Varberg (ibid.).

År 1881 startade ytterligare en utbyggnad som innehöll en ny dubbelsidig lastpir som fick namnet Hooken (Figur 44)(Ahnlund 2020). Projektet stod färdigt 1887 och hamnen hade nu ett djup på fem meter och totalt 800 meter kajyta. Kort därefter anlades järnvägsspår på Hooken. Tack vare sten- och textilindustrins, samt persontrafikens starka utveckling, ökade godsomsättningen och fartygstrafiken kraftigt (ibid.).

En omfattande expansion ägde rum på 1950-talet när Gyproc-fabriken etablerades i hamnen (Ahnlund 2020). Följderna av andra världskriget hade orsakat en stor nedgång för sjötrafiken. Det skulle dröja enda till början 60-talet innan sjöfarten var uppe på 30-talets rekordnivåer igen (ibid.).

Färjelinjen mellan Varberg och Grenå i Danmark startade år 1960 (Ahnlund 2020). Färjans tilläggsplats placerades på Hookens östra sida, där en terminalbyggnad byggdes över det befintliga hamnmagasinet från 20-talet. Personbilar och lastbilar körde upp på färjan med hjälp av en ramp intill terminalbyggnaden. Under 60-talet och följande årtionden tilltog trafiken och godsomsättningen med import av varor som exempelvis personbilar, oljeprodukter och export av sågade trämaterial (ibid.).

Färjetrafiken mellan Varberg och Grenå drevs mellan 1999–2020 av Stena Line vilket gav upphov till att Hooken kallades ”Stenapiren” i folkmun. År 2020 upphävde färjetrafiken på Hooken och verksamheten flyttades till Halmstad i stället (Varbergs kommun 2023b). När terminalbyggnaden revs 2021 visade det sig att det gamla magasinet var i gott skick och kunde bevaras (ibid.).

Figur 44. Hooken och det gamla magasinet. Fotot är förmodligen taget på 30-40-talet. .

HOOKEN IDAG

Järnvägsrälsen är sedan länge borttagen på Hooken och idag används piren som ställplats för husbilar (Figur 45). Det finns totalt 18 parkeringsplatser i gästhamnen varav tio av dem är belägna på Hooken. Längs med piren är det tillåtet att förtöja privatägda båtar. Marken tillhör Varbergs kommun medan det gamla hammmagasinet (Figur 45 och 50) ägs av Varbergs Fastighets AB (Varbergs kommun 2023b). Magasinet är vanligtvis inte öppet för allmänheten men under sommaren 2023 kommer en pop-up restaurang använda lokalen där besökare kan äta och dricka lokalproducerad mat och dryck. På Hooken finns Hamnstugan (Figur 45) som förser husbilarna med el samt några utspridda bänkar och en sittgrupp.

HOOKENS FRAMTID

Hooken är en del av Varberg kommuns förslag till detaljplan för etapp 1 av den nya stadsdelen Västerport (Figur 47). I planen föreslås att det i framtiden ska byggas någon form av besöksanläggning på platsen (Varbergs kommun 2023b). Nu när detaljplanen för Västerport har överklagats planerar kommunen att göra platsen mer attraktiv medan de inväntar ett beslut i den juridiska processen. Redan sommaren 2023 kommer en del av piren aktiveras med bland annat en dansbana och en pop-up restaurang inuti magasinbyggnaden (Varbergs kommun 2023a; Varbergs fastighets AB 2023). Ställplatserna längst ute på Hooken kommer att finnas kvar (Varbergs kommun 2023a) men enligt Sjödin¹ kan det bli aktuellt att flytta dem i framtiden ifall de platsskapande insatserna blir uppskattade av allmänheten.

Figur 45. Karta över innerhamnen som bland annat visar var ställplatserna är lokaliserade. Hooken är markerad inom den streckade linjen. (Varbergs kommun 2023a). Bild bearbetad av författaren 2023.

Figur 46. Cirkeln visar var Hooken ligger i förhållande till olika landmärken i Varberg. Kartan återanvänds från sida elva för att underlätta för läsaren. Topografisk karta ©Varbergs kommun. ©Lantmäteriet. Bearbetad av författaren 2023.

Figur 47. Visionsbild föreställande Västerport etapp 1. Det går att utskilja en ny byggnad på Hooken till höger i bilden men denna är tillfällig då det inte är bestämt hur piren ska utvecklas (Varbergs kommun 2023b).

¹Karin Sjödin, landskapsarkitekt, Varbergs kommun, intervju 2023-02-14

PLATSANALYS AV HOOKEN

Nedan presenteras resultatet av den platsanalys som genomfördes under besöken på Hooken.

IDENTITET

Historiskt sett har Hooken haft en tydlig identitet som pir för ångbåtar och färjor. Spår av historien finns fortfarande kvar på platsen i den delvis bevarade magasinbyggnaden (Figur 50) och att båtar ligger förtöjda längs piren (Figur 53). Sett till Hookens strukturella uppbyggnad upplevdes platsen sakna en tydlig rumsbildning som kan förstärka platsens läsbarhet och närvaro i hamnområdet. Piren består mestadels av en öppen, hårdgjord yta utan inramning (Figur 51-52) vilket skapar en känsla av utsatthet för väder och vind och andra människors blickar. Det gamla magasinet kan ses som en betydelsefull komponent i Hookens identitet men förutom den upplevdes platsen som ödslig och anonym. Under besöket i februari fanns det möjligheter till aktiviteter i form av sittplatser, boulebanor, schack och pingisbord men under inventeringen var det ingen som använde dem. Förmodligen berodde det på att utbudet av aktiviteter, precis som i fallet med Pixlapiren, är bättre lämpade för de varma sommarmånaderna. Under besöket i maj hade aktiviteterna blivit en del av en sommarplats som även innehöll en dansbana, träd i urnor och nya sittplatser. Även under detta besök var det ingen som använde aktiviteterna men det berodde sannolikt på att platsen inte var färdig än då dansbanan fortfarande var under konstruktion. Det är möjligt att aktiviteterna stärker Hookens identitet när det är varmt ute och sommarplatsen är färdigställd.

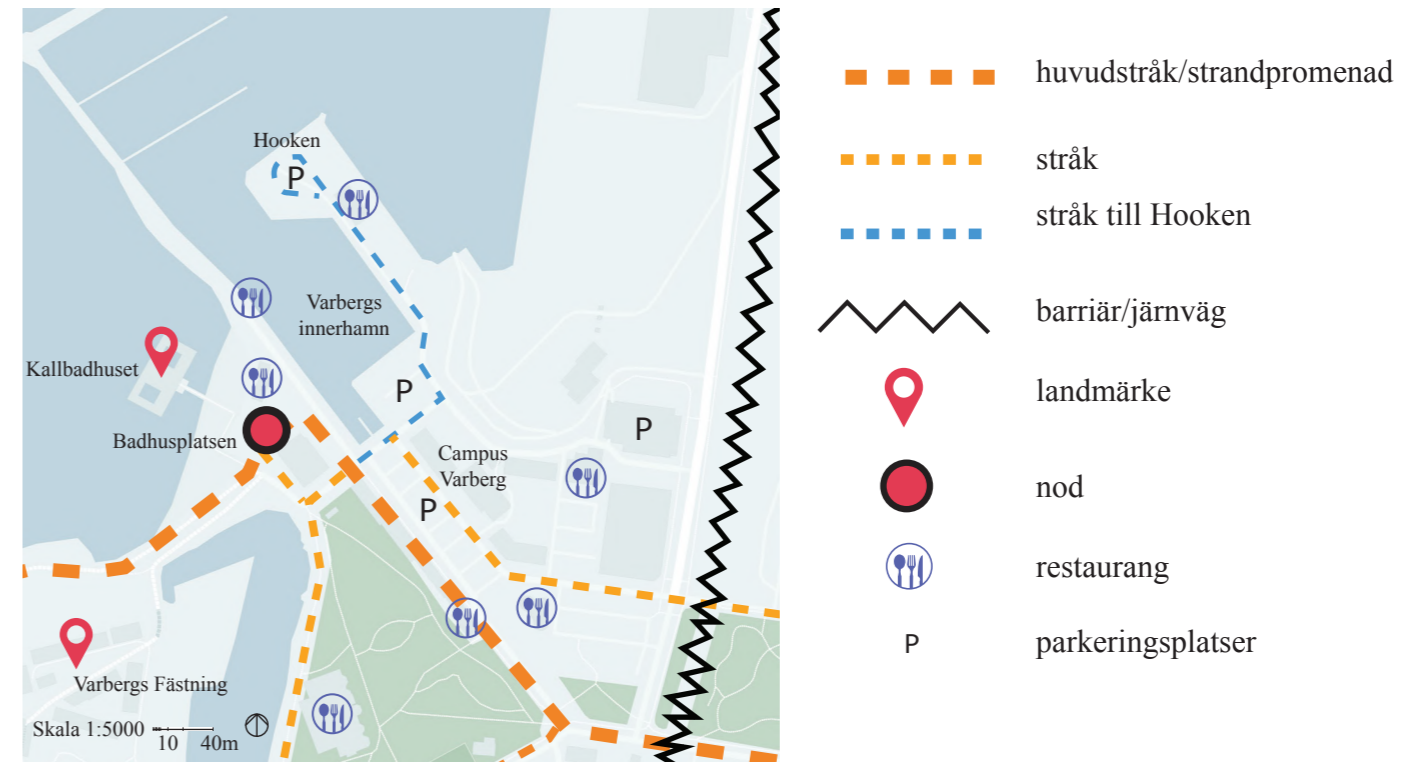
OMGIVNING

Vad som förmodligen är stadens mest högtrafikerade stråk (Figur 48) sträcker sig från torget i centrum, över järnvägsspåren, ner till gästhamnen och vidare längs strandpromenaden.

Dessutom ligger hamnområdet en tre minuters promenad från Varbergs station där det ständigt är många människor i rörelse (Figur 46). Lehtovuori och Ruoppila (2012) menar att en grundförutsättning för att en tillfällig åtgärd i det offentliga rummet ska anses vara framgångsrik är att den valda platsen är lättillgänglig för en stor grupp besökare. Hookens anslutning till det till livliga strandstråket och tågstationen innebär att antalet människor som potentiellt kan besöka och stanna på piren är stor.

Med gränser avses i detta fall främst barriärer. I dagsläget utgör järnvägen en barriär som fotgängare behöver passera för att ta sig ner till gästhamnen (Figur 48). Arbetet med en ny tågtunnel under Varberg pågår och när den är färdig kommer spåren tas bort och kopplingen mellan staden och havet kommer stärkas. I övrigt utgör biltrafiken en barriär. Fotgängare som rör sig på Hooken behöver vara observanta på passerande bilar eftersom det är tillåtet att köra längst ut på piren idag. Även bilparkeringen mellan Hooken och Campus Varberg (Figur 48) kan ses som en barriär som skymmer sikten mot piren och reducerar framkomligheten.

I Varbergs gästhamn (Figur 48) går det att utläsa olika områden med en sammanhållen identitet och karaktär. Stråket ner mot kusten utmärker sig med kommersiella aktiviteter och mycket rörelse. Högskoleområdet urskiljer sig med en sammanhållen bebyggelse med en tydlig identitet kopplad till studentverksamheten. Vattenrummet kan delas in i två områden, ett kommersiellt område med restaurang- och turistbåtar och det andra bestående av privatbåtar som trots att det är tillgängligt för allmänheten utstrålar en exklusiv identitet. Piren kan delas in i två områden. Den ena är den långsmala delen som är utrustad med olika

Figur 48. Analys av Hookens omgivning. Hooken ligger i anslutning till ett välbesökt stråk samt nära ett flertal kommersiella och kulturella destinationer.

Figur 49. Varbergs gästhamn är en populär destination för både lokalinvånare och besökare. Hamnen ligger längs det populära strandpromenaden som fortsätter utmed kusten till vänster i bild. Det gamla magasinet (höger i bild) visar var Hooken är lokaliserad i gästhamnen.

Figur 50. Det gamla magasinets kulturhistoriska värde är först och främst knutet till den bevarade ursprungliga interiören men även byggnadens fasad talar om byggnadens historia och kan uppfattas som identitetsskapande.

aktiviteter, och den andra delen är själva Hooken, längst ut på piren där husbilar parkerar. Områdena utmärker sig med olika innehåll och funktioner men upplevs båda sakna tydlig identitet och karaktär.

Mittemellan Kallbadhuset, fästningen och Societetsparken ligger Badhusplatsen (Figur 48), en liten men högratifierad nod där det erbjuds sittplatser med utsikt ut över havet. Många besökare av hamnområdet passerar här och det ligger i nära anslutning från Hooken. Förutom Badhusplatsen bildar färjeverksamheten en knutpunkt under sommartid då det är möjligt att färdas med båt från hamnen till Getterön (Figur 45).’

Från Hooken får man en storslagen vy av några av Varbergs mest ikoniska byggnader: Kallbadhuset, fästningen och Tullhuset (Figur 48 & 55).

Byggnaderna lockar till sig både lokalinvånare och turister och fungerar som landmärken att navigera efter. På Hooken finns det inga landmärken som lockar till sig besökare på samma sätt. Byggnaderna på piren består av en röd trästuga samt det gamla magasinet (Figur 45).

TILLGÄNGLIGHET

Hookens tillgänglighet utifrån ägandeförhållanden och dess inverkan på människors möjlighet att bruka platsen kan sägas vara god. Själva piren ägs av Varbergs kommun så tillgängligheten till platsen begränsas inte av något privat ägande. Det gamla magasinet är vanligtvis stängt för allmänheten men kommer under sommarsäsongen 2023 att hyras ut för att användas som pop up-restaurang där det ska serveras lokalproducerad mat och dryck (Varbergs fastighets AB 2023).

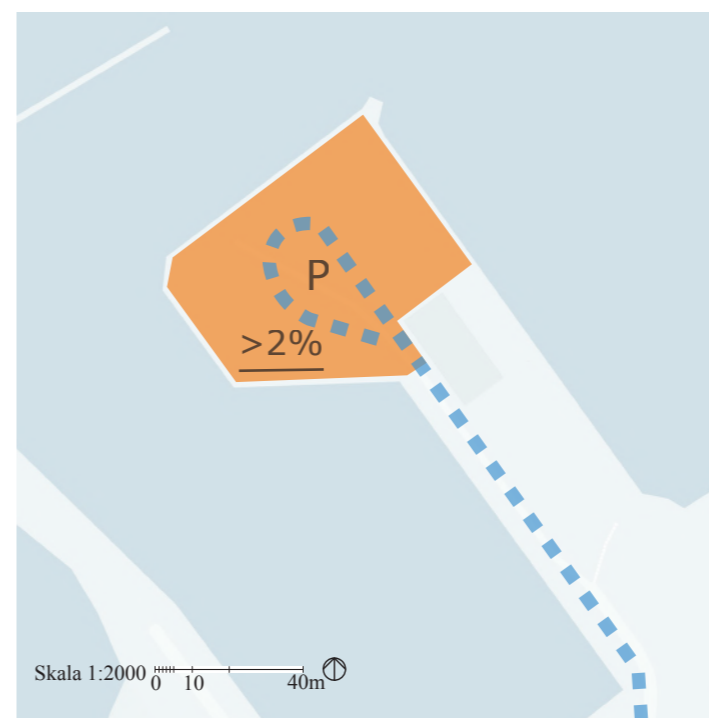
Tillgängligheten sett utifrån ett framkomlighetsperspektiv anses också vara god (Figur 46). Hela piren är asfalterad och är

genomgående jämn till ytan och utgör därmed inget hinder för funktionsvarierade och seniorer (Figur 51). Det finns ingen dedikerad zon för gångtrafikanter och cyklister utan de delar körfält med bilister (Figur 51). Detta utgör en säkerhetsrisk och bilister behöver vara observanta på att det förekommer fotgängare och cyklister i området. Tack vare närheten till campusområdet och strandstråket pågår det ständigt någon form av rörelse i omgivningen, vilket bildar en upplevd trygghetskänsla och stärker indirekt platsens tillgänglighet. Den öppna utformningen på piren gör även att orienterbarheten och överblickbarheten är god (Figur 51). Belysningen är dock begränsad då det endast förekommer en mast med spotbelysning längst ute på piren, vilket kan skapa en otrygg stämning på kvällen.

FUNKTION

Hooken omges av en funktionsblandad miljö med närhet till både arbetsplatser, service och utbildning vilket innebär att det finns anledning för folk att vistas i Varbergs gästhamn under hela dygnet. Under besöken i februari observerades människor som samlades kring högskolan och de som gick på promenad eller joggade utmed strandstråket. Det genomfördes inget besök på kvällen men eftersom det finns ett flertal restauranger i området är det sannolikt att det rör sig människor i gästhamnen även den tiden på dygnet.

Under både platsbesöket i februari och maj så pågick det mer aktivitet i den närliggande gästhamnen än på själva Hooken. Under besöket i februari observerades endast en person som gick ut på platsen till fots. När hen tillfrågades varför hen gick ut på platsen blev svaret att hen bor på en båt som ligger förtöjd i hamnen och att hen går ut på Hooken som en del av sin dagliga promenad. Under besöket i maj iaktogs två par cyklister som tog sig ut på Hooken, men de stannade inte kvar utan vände direkt.

- ■ ■ ■ ■ rörelsemönster
- P ställplatser husbilar
- >2% marklutning
- öppen yta

Figur 51. Analysen visar att Hooken är en flack, öppen yta där det, förutom för husbilsägare, saknas anledningar för människor att stanna.

Figur 52. Marklagret består uteslutande av asfalt, vilket gör Hooken tillgänglig men ger ett hårt och enformigt uttryck. Avsaknaden av grönska stärker denna känsla ytterligare och bidrar till att platsen är vindutsatt.

Figur 53. Hookens primära funktion som ställplats för husbilar exkluderar många andra grupper från att bruka platsen.

Trots närheten till havet är det oklart om det är tillåtet att bada på Hooken. Det finns stegar ner i vattnet men de är troligtvis avsedda som en säkerhetsåtgärd om någon skulle råka ramla i. Skulle det vara tillåtet att bada behöver de badande vidta försiktighet för att inte riskera att bli påkörda av personbåtar som regelbundet passerar till och från gästhamnen.

I övrigt verkar Hooken mestadels användas som ställplats för husbilar och vändplats för bilar (Figur 53). I februari fanns det en husbil på platsen medan det i maj var åtta husbilar som parkerade där, en ökning som med stor sannolikhet beror på att det är fler som kör husbil när det är varmt ute. Vad gäller bilar så var det fler bilister som körde ut på piren och vände under besöket i februari än vad det gjorde i maj. Faktumet att besöket i februari ägde rum på en vardag medan besöket i maj var på en helgdag kan vara en bidragande faktor till skillnaden i antal bilar. Vad som står klart efter båda besöken är att bilar prioriteras på Hooken och att det finns få anledningar för andra grupper än husbilsägare att besöka platsen.

UTFORMNING

Hooken har en strukturell utformning med handelshamnen i norr och öst, Campus Varberg i söder och gästhamnen i väst. Pirens plana yta i kombination med de små byggnadernas begränsade inramande effekt gör att platsen rent visuellt upplevs flyta ut över havet.

Hooken kan inte påstås bjuda in till vistelse i någon särskild stor utsträckning. Det finns brist på flera element som är viktiga för att offentliga platser. Överlag finns det få sittplatser på piren och av de som finns bedöms de flesta vara provisoriska och inte en genomtänkt del av platsens övergripande utformning. Flera av sittplatserna upplevs vara slitna av väder och vind men samtliga bänkar har

ryggstöd vilket förbättrar komforten.

Det finns höga estetiska värden på platsen tack vare närheten till havet och utsikten mot stadens kulturmiljöer (Figur 54). Det finns dock ingen vegetation som växer här och den hårdgjorda markmaterialets dominans ger Hooken ett övergripande hårt uttryck.

YTTRE FAKTORER

De yttre faktorer som identifierades ha en påverkan på Hooken är väder och vind (Figur 54). Faktumet att piren har en öppen anslutning till havet gör platsen särskilt utsatt för regn och hårda vindar, medan passerande fartyg och bilar gör det på tillräckligt långt avstånd och så pass oregelbundet att buller inte upplevdes som ett problem.

Under besöket på förmiddagen i februari blåste det kraftigt på Hooken och förutom de två byggnaderna fanns det ingenstans att söka skydd för den hårda väderleken. Vid det andra besöket på eftermiddagen hade vinden avtagit och det var behagligt att vistas ute på piren, men hade det regnat hade det inte funnits något tak att uppehålla sig under.

Under besöket i maj var omständigheterna de motsatta med klarblå himmel, strålande sol och endast en lätt bris från söder. Det behagliga vädret uppskattades av husbilsägarna som satt och njöt av solen i medtagna solstolar. Överlag erbjuder Hooken goda möjligheter till sol då det inte finns några omgivande byggnader som skuggar platsen (Figur 54).

I dagsläget bedöms användningen av Hooken vara starkt säsongsbetonad och att det varma och behagliga sommarklimatet ökar förutsättningarna för ett mer levande offentligt rum.

Figur 54. Analysen visar att Hooken är utsatt för vind från söder, men erbjuder många soltimmar och utsikt mot vattnet och Varbergs kulturområde.

Figur 55. Hooken bjuder på en vacker utsikt över vattnet och några av Varbergs mest kända landmärken. Bilden är tagen riktad mot söder.

VAD JAG TAR MED MIG

- Avsaknaden av landmärken i kombination med det avskilda läget gör att Hooken inte utmärker sig från sin omgivning.
- Platsen upplevs som öde och utan tydlig rumsbildning.
- Låg trygghet på grund av begränsad belysning och att få människor rör sig i området.
- Hooken har potential att bli en välbesökt plats då det rör sig många människor i den närliggande gästhamnen.
- Hårda vindar som kommer in från havet samt regn gör att platsen stundtals upplevs som ogästvänlig. Däremot kan exponeringen för väder och vind anses vara en del av upplevelsen att befinna sig nära havet och bör därför inte påverkas i allt för stor utsträckning.
- Hookens dominerande funktion som ställplats för husbilar innebär att det är en homogen grupp som använder platsen idag. Omplacering av parkeringsplatserna och introduktionen av varierade aktiviteter kan leda till en större mångfald bland Hookens besökare.
- Trots att Varbergs fastighetsbolag gör den gamla färjeterminalen tillgänglig för uthyrning öppnar upp möjligheten att använda huset som en varm plats på vintern, anser jag att Hookens främsta styrkor är förknippade med sommaren och att det är fördelaktigt att först och främst utveckla Hooken som en sommarmötesplats.

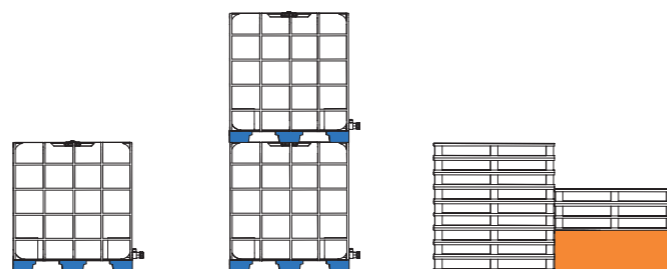
VII. FÖRSLAGET

KONTEXT

Gestaltningförslaget ska inte ses som ett permanent inslag på Hooken utan snarare ett skelett av gestaltningselement som kan anpassas efter brukares behov. Tanken är att aktiveringen av Hooken ska bidra med nya insikter om hur det offentliga rummet kan användas, och starta en dialog mellan Varbergs kommun och stadens invånare om hur innehållet på Hooken kan utvecklas vidare.

Detta gestaltningförslag har inte tagits fram inom ramarna av något befintligt projekt att utveckla Hooken utan är uteslutande min egna skapelse. Under arbetet med gestaltningförslaget har jag däremot utgått från en samling förutsättningar. Detta gav mig en grund att basera mitt arbete på samt bidrog till att göra förslaget mer realistiskt. För det första utgick jag från premissen att projektet ska genomföras av Varbergs kommun. Faktumet att Hooken ligger på kommunal mark gör det mer sannolikt att kommunen skulle utveckla platsen snarare än någon privat aktör. För det andra är förslaget tänkt att rymmas inom budgeten av projektet "Platsskapande och attraktiv byggtid", det verkliga projekt där Varbergs kommun arbetar med flera tillfälliga platser under utvecklingen av hamnområdet. För sommaren 2023 säger Sjödin¹ att kommunen avsatt 1 000 000 kr för projektet. För att hålla nere kostnaderna och inte riskera att budgeten överskrids har jag medvetet arbetat med återvunnet material i så stor utsträckning som möjligt.

För det tredje är förvaltningen och skötseln av platsen tänkt att skötas i kommunal regi och att tillhörande kostnader inkluderas i budgeten. Skötseln innefattar städning av platsen och vattning av växterna. Slutligen har jag valt att avgränsa förslaget till den yttersta delen av piren. Anledningen till detta beslut är för att Varbergs kommun inte har några befintliga planer för denna del av piren vilket innebär att mitt förslag inte riskerar att influeras av deras. Dessutom tycker jag personligen att detta är den mest attraktiva platsen med sin koppling till havet i tre olika väderstreck. Valet av plats innebär att ställplatserna flyttades någon annanstans.

Figur 56. Gestaltningen består i huvudsak av återvunnet material som kan staplas på varandra för att skapa nya användningsområden och intryck.

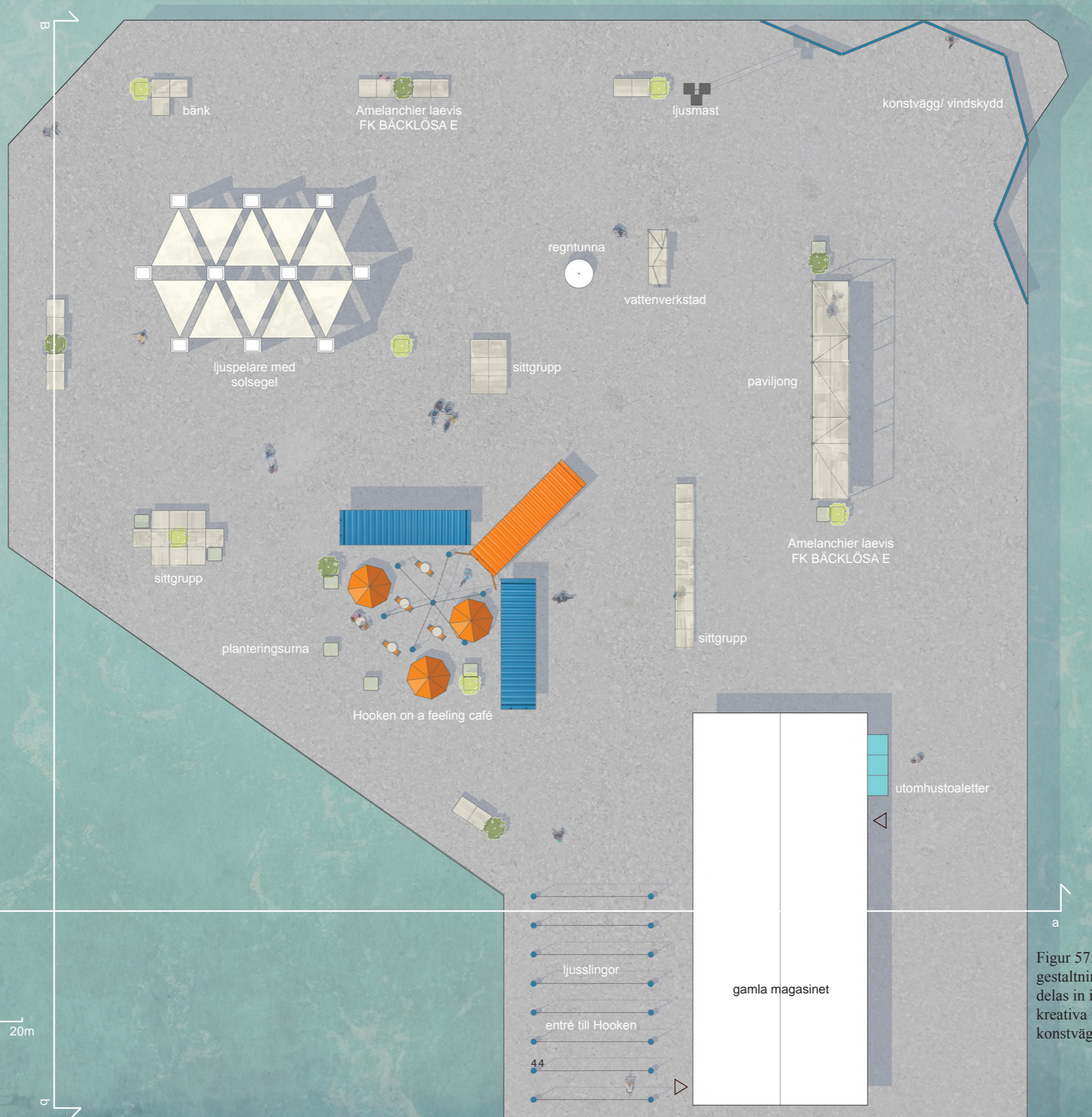
KONCEPT: STAPLA

Konceptet till gestaltningförslaget för Hooken är inspirerat av den transformerande processen av att stapla saker på varandra. Genom att lägga till eller ta bort objekt är det möjligt att skapa nya intryck och funktioner efter behov. För att möjliggöra detta utgörs gestaltningens grundstomme av element som går att arrangera på olika sätt (Figur 56). Möjligheten till förändring stämmer bra in på den tillfälliga arkitekturens temporära existens samtidigt som det uppmuntrar besökare att bli medskapare av det offentliga rummet.

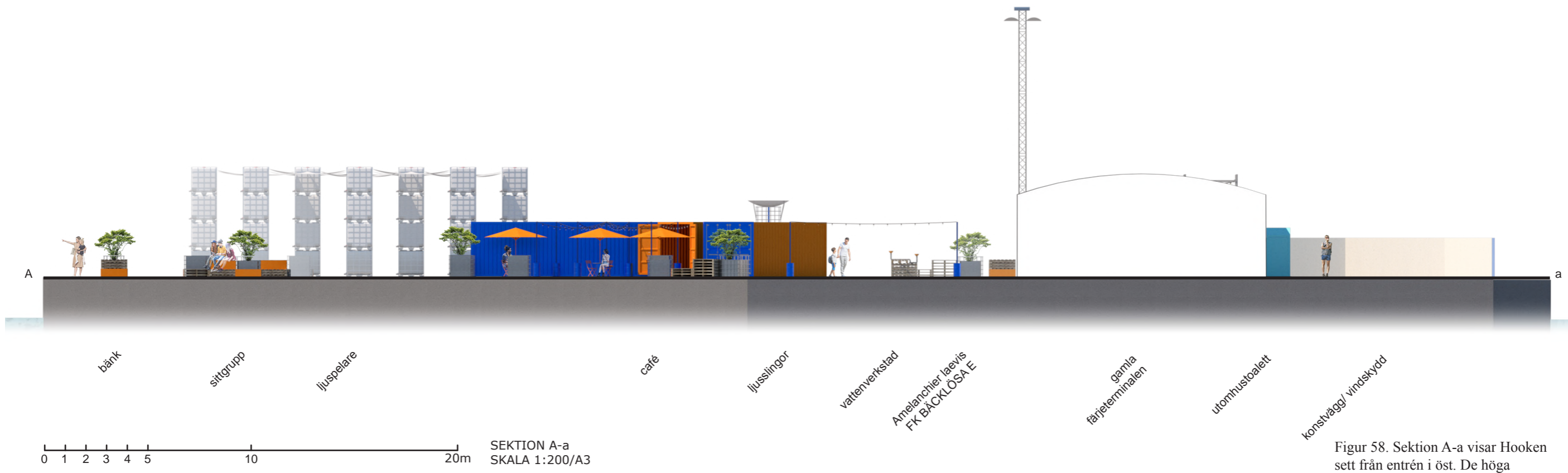
PROGRAMPUNKTER

- Mer belysning för att stärka känslan av trygghet
- Varierat utbud av aktiviteter som skapar värden för olika åldersgrupper
- Utveckla platsens identitet genom ett tydligt formspråk och genomgående färgschema
- Erbjud skydd mot väder och vind
- Placera ut fler sittplatser med kontakt med vattnet
- Mjuka upp det hårda intrycket med hjälp av vegetation
- Bryta upp piren i mindre intima rum
- Uppmuntra medskapande genom att använda flexibla gestaltningselement

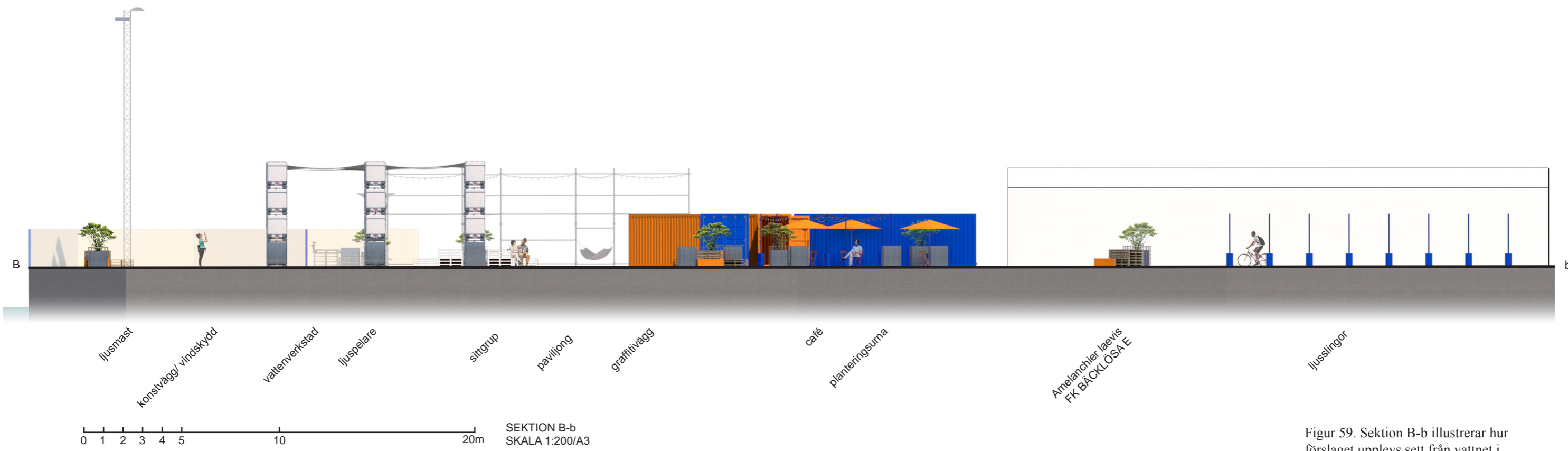
¹Karin Sjödin, landskapsarkitekt, Varbergs kommun, intervju 2023-02-14

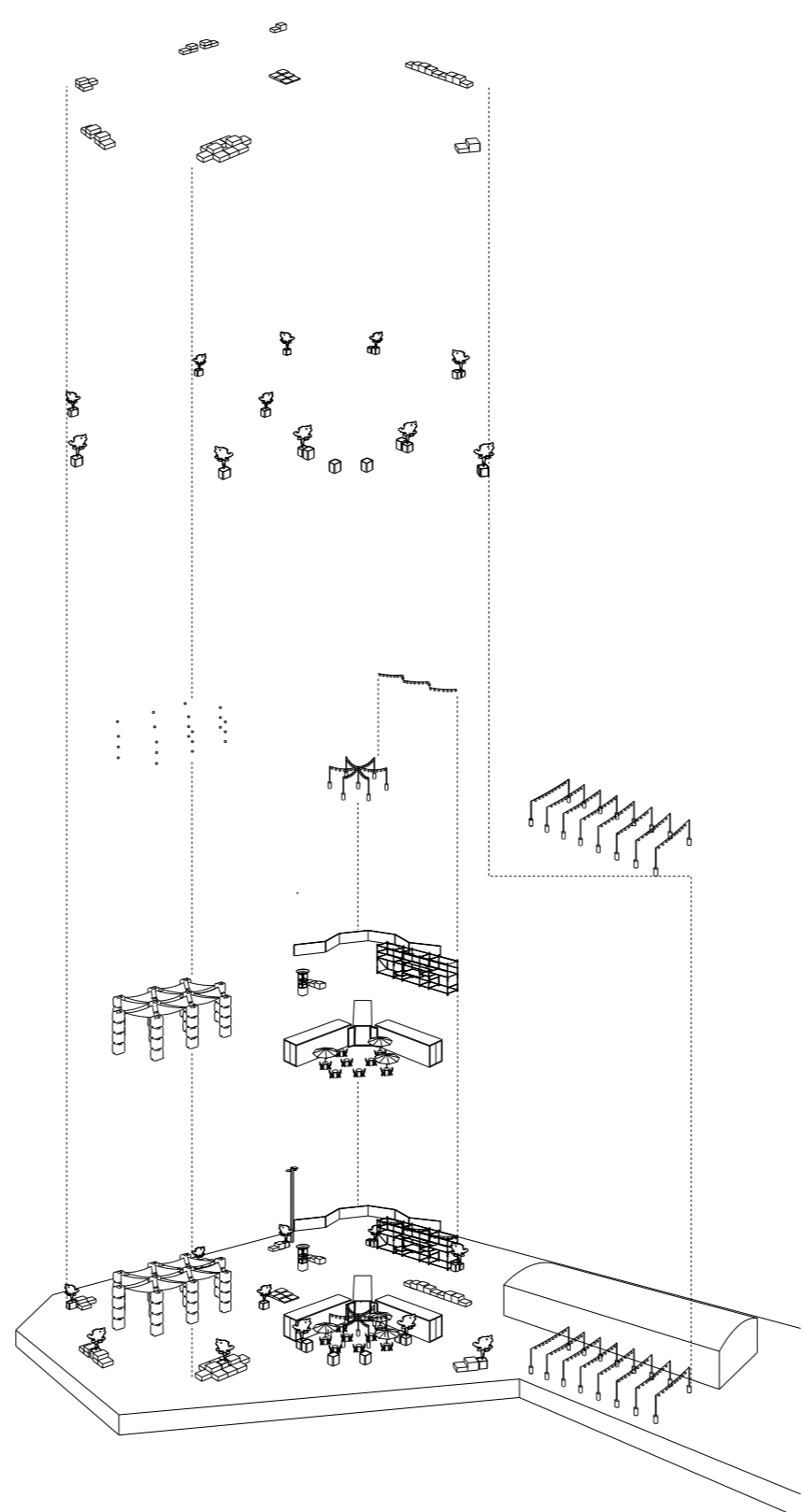
Figur 57. Illustrationsplanen visar gestaltungsförslaget i sin helhet. Förslaget kan delas in i tre rum: café, ljuspelarna och det kreativa rummet med vattenverkstad, paviljong och konstvägg.

Figur 58. Sektion A-a visar Hooken sett från entrén i öst. De höga ljuspelarna syns på långt avstånd.

Figur 59. Sektion B-b illustrerar hur förslaget upplevs sett från vattnet i gästhamnen.

FÖRSLAGETS ELEMENT

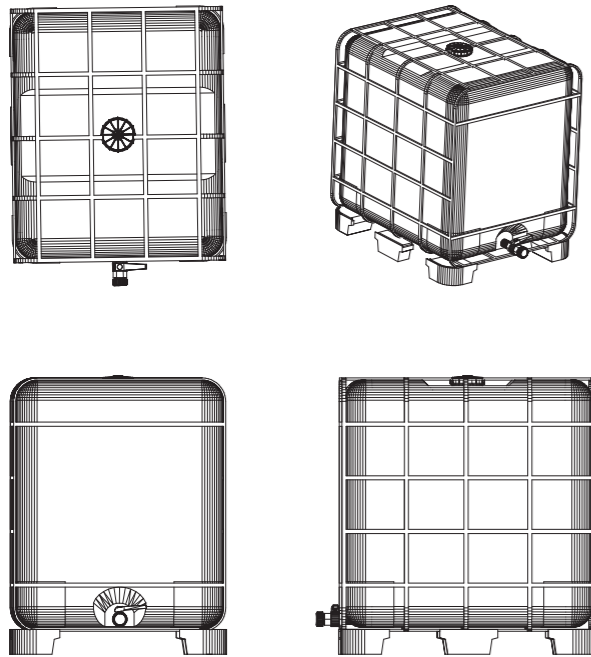
SITTPLATSER

VEGETATION

BELYSNING

RUMSBILDARE

Figur 60. Skiktad illustration av de olika lagren av sittplatser, vegetation, belysning och rumsbildare som smälter samman och bildar gestaltungsförslaget.

Figur 61. IBC-behållare används som byggblock i gestaltungsförslaget.

IBC-BEHÅLLARE: GESTALTNINGENS BYGGBLOCK

IBC-behållare (Figur 61), eller 1000-liters tank som de även kallas, utgör stommen i gestaltningen och har använts för olika funktioner och upplevelser. Tanken används vanligtvis för transport och förvaring av vatten inom växtbevattning, jordbruk och djurhållning (Magasin 10 2023). Behållarna är tillverkad i plast och är omsluten av en galvaniserad stålbur. Behållaren står på en pall vilket gör att den kan lyftas med gafflar och staplas på varandra (ibid.). De IBC-behållare som används i gestaltningen är begagnade vilket medför ekonomiska och miljömässiga vinster jämfört med att köpa nya exemplar. Det förmånliga priset med att köpa begagnat i kombination med tankens inneboende egenskaper gör den till ett ekonomiskt och mångsidigt byggmaterial i utformningen av Hooken.

Figur 62. Kopparhäggmispel är hårdig och klarar sig väl på vindutstta platser.

VÄXTLIGHET

Det hårda intrycket på Hooken har mjukats upp genom att introducera mer grönska. IBC-behållare har använts som krukor där plasttanken har bytts ut mot en urna i galvaniserat stål. I somliga av krukorna har kopparhäggmispel (*Amelanchier laevis* FK BÄCKLÖSA E) (Figur 62) planterats. Buskträdet valdes för att den är vindtålig samt dess attraktionsvärden i form av det karaktäristiska grenverket och de kopparfärgade bladen som består långt in på växtsäsongen. I andra behållare växer en kombination av hårdiga perenner och säsongsväxter. Murgröna (*Hedera helix*) behåller sin gröna färg året runt medan den vinröda färgen hos alunrot (*Heuchera* spp.) kontrasterar väl mot färgglada pelargoner. Blomningen hos växterna erbjuder estetiska värden för besökare och uppskattas av bin och fjärilar för sin nektar och pollen.

Figur 63. Lastpallar kan staplas på varandra för att erbjuda olika sittmöjligheter.

FLEXIBLA SITTRUPPER

Möjligheten att njuta av positiva klimataspekter är ett utav Gehl's (2019) tolv kvalitetskriterier och genom att placera ut fler sittplatser på Hooken kan besökare slå sig ner och njuta av utsikten av det omgivande havet. Sittplatserna är gjorda av staplade lastpallar som relativt enkelt kan arrangeras om på nya sätt för att erbjuda varierade sittupplevelser (Figur 63). Ur en tillgänglighetssynpunkt kan funktionsvarierade stödja sig mot en högre stapel av lastpallar när de sätter sig ner eller reser sig upp. För att knyta ihop det utspridda sittgrupperna med varandra och stärka platsens utvecklade identitet har somliga av lastpallarna försetts med plywoodskivor som målats i gestaltungs färgschema.

EN MÖTESPLATS FÖR OLIKA AKTÖRER

Placerad i pirenns bästa solläge, med utsikt över Fästningen och Kallbadhuset på andra sidan vattnet, återfinns Hooken on a Feeling Café (Figur 64). Tre containrar har placerats i en L-formation för att skydda en stor del av piren från vinden som blåser in från söder (Figur 53). Samtidigt har utsikten mot Varbergs kulturområde med Kallbadhuset och fästningen bevarats. I den orangea containern kan besökare köpa någonting att äta och dricka för att sedan sätta sig ner vid något av borden som ställts ut på platsen. Urnor med vegetation dekorerar platsen och på kvällen lyser caféet upp under ett tak ljusslingor. Det finns även en svart griffeltavla där besökare uppmanas att skriva sina synpunkter om vad de uppskattar med Hooken och vad som kan utvecklas vidare.

I enighet med gestaltningens koncept har containrarna mer än ett användningsområde. På baksidan av containrarna (Figur 59) är det nämligen tillåtet för besökare att lämna sitt eget avtryck på platsen genom att använda dem som väggar att måla graffiti på. Dessutom är containrarna inte reserverade för enbart caféverksamhet. Det är fullt möjligt att en annan lokal företagare flyttar in i containern när sommarsäsongen är över, och ifall det finns tillräckligt stor efterfrågan kan handeln på Hooken utvecklas ytterligare genom att öppna upp fler containrar samt tillåta foodtrucks på piren.

Utöver att erbjuda olika kvalitetskriterier som väderskydd och möjligheten att sitta ner och prata med andra människor (Gehl 2019) utgör caféet en viktig arena där Varbergs kommun och stadens invånare kan träffas för att prata om innehållet på piren. Även griffeltavlan spelar en viktig roll för att samla in allmänhetens synpunkter. En dialog där professionella aktörer och beslutsfattare lyssnar på och respekterar vad lokala aktörer har att säga är en förutsättning för ett framgångsrikt platsskapandeprojekt (Courage 2021; Perrault et al. 2020). En mötesplats som caféet samt en griffeltavla skapar förutsättningar för en sådan dialog och ger allmänheten en möjlighet att påverka hur Hooken utvecklas vidare.

Figur 64. Café Hooken on a feeling blir en självklar mötespunkt på Hooken samtidigt som containrarna skapar vindskydd.

KREATIVITET OCH TRYGGHET

På Hooken uppmuntras besökare att utforska och leka. Det är särskilt viktigt att erbjuda barn möjligheten att utöva kreativa och rörelsebaserade lekar eftersom det utmanar deras mentala och fysiska utveckling. (Kostrzewska 2017). Syftet med vattenverkstan och vattentunnan (Figur 57 & 65) är att stimulera barns utveckling. Vattenverkstan består av en samling rör och kopplingar i plast som ligger ovanpå lastpallar som staplats i olika nivåer. Plaströren kan kopplas ihop på olika sätt och det är bara fantasin som sätter gränserna. Genom att hålla vatten från regntunnan i rören kan barnen se och påverka vattnets rörelse på ett lekfullt sätt.

Även tonåringar och deras behov har beaktats i gestaltningen av Hooken. Det är en grupp som ofta hittar alternativa sätt att använda det offentliga rummet på och formar det efter egna preferenser genom att flytta på saker och dekorera dem med personliga uttryck (Kostrzewska 2017). För att stimulera ungdomars behov av att lämna avtryck på sin omgivning kan den som vill använda konstväggen och baksidan av containrarna för att måla graffiti på (Figur 65). För att minska risken att konstväggen välter har den förankrats med betongblock på baksidan. Även andra former av gatukonst som graffiti-stickning, där garn och textil används för att klä in stadsmöbler och andra urbana element i färgglada och varma skapelser, uppmuntras på piren. Utformningen på paviljongen (figur 53 och 61), med sina sittplatser i olika nivåer, är avsedd att tilltala tonåringars strävan efter att använda det offentliga rummet på annorlunda sätt. Även denna konstruktion, som är uppbyggd av en byggnadsställning, kan monteras ner och byggas ihop på nya sätt efter behov, även om det är rekommenderat att det görs i samråd med Varbergs kommun av säkerhetsskäl.

Eftersom trygghet utgör en grundförutsättning för att människor ska uppehålla sig på en offentlig plats har åtgärder för att öka säkerheten på Hooken vidtagits (Courage 2021; Gehl 2019; Madden 2018; Perrault et al. 2020). För det första stärks tryggheten genom borttagandet av parkeringsplatserna och att bilar inte längre får köra ut på piren. Genom att prioritera fotgängare och cyklister före bilister minskar risken för påkörning samt bidrar till ett renare klimat med mindre avgaser. Mer belysning har installerats i form av ljusslingor ovanför entrén till piren, ovanför caféet, i taket av paviljongen

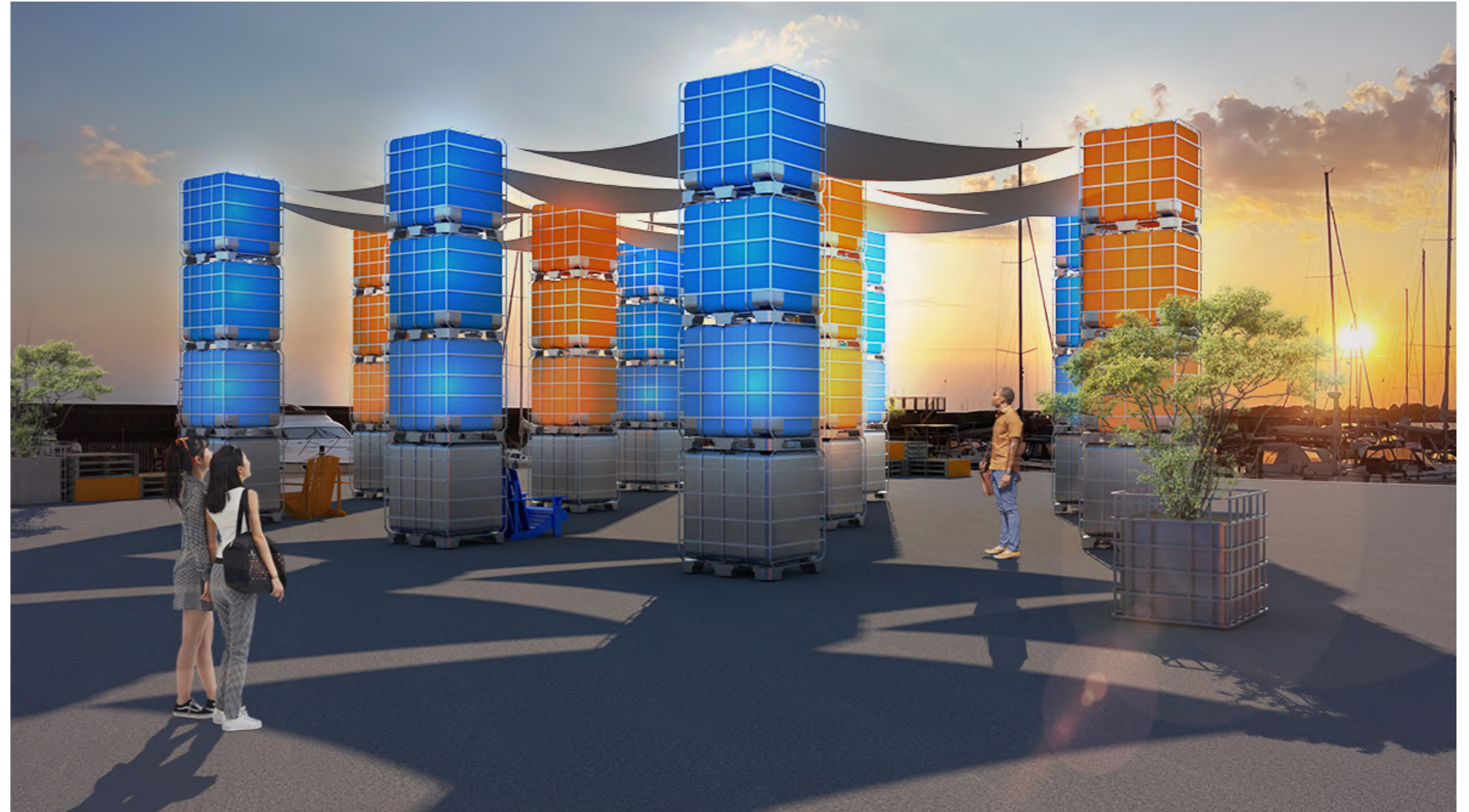
Figur 65. Kreativa aktiviteter som vattenlek och graffiti uppmuntrar skaparglädje och personliga avtryck på Hooken. I bilden syns regntunnan till vänster, vattenverkstan i mitten, paviljongen med ljusslingor till höger och konstväggen i bakgrunden.

och LED-lampor på insidan av IBC-behållarna (Figur 60), vilket stärker känslan av trygghet även på kvällstid. Trots de nya inslagen i gestaltningen är Hooken fortfarande en lättöverskådlig plats med goda siktlinjer in och ut från piren. Risken att någon skulle gömma sig bakom någon av containrarna för att sedan hoppa på en omedveten passerande motverkas av att tryggheten kommer stärkas när fler människor befinner sig på platsen efter att omvandlingen är färdig. Slutligen är det värt att påpeka att fler barn förmodligen kommer att besöka platsen än vad det gör i dagsläget och att närheten till

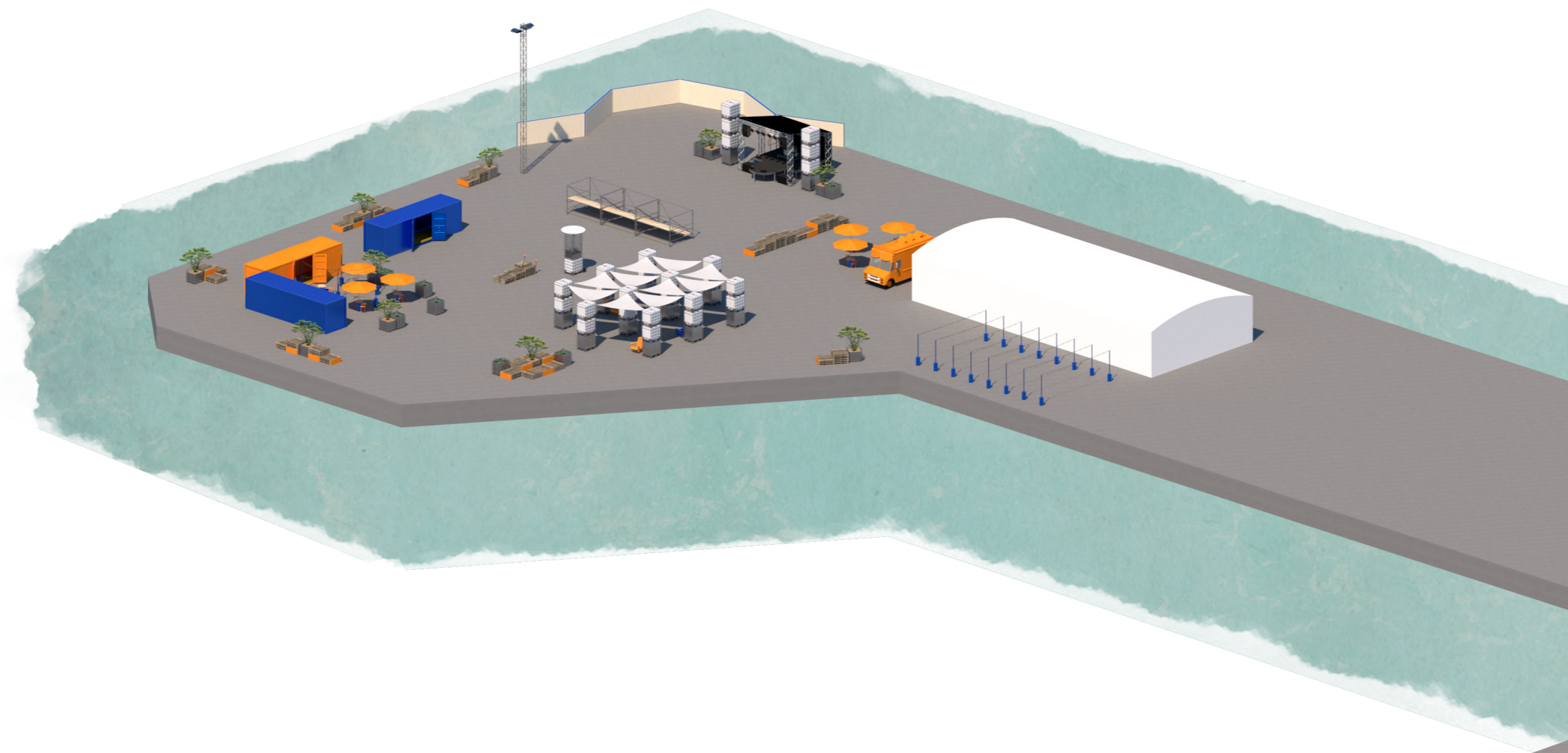
havet utgör en säkerhetsrisk. För att minska sannolikheten att ett barn ramlar ner i vattnet har lekfulla aktiviteter som vattenverkstan placerats i mitten av Hooken, där det är långt avstånd till pirens kant och barnen är synliga från flera olika håll. Sen utgör närheten till vatten alltid en risk för barn och det yttersta ansvaret faller på föräldrarna att hålla uppsikt på vad deras barn gör när de befinner sig i en sådan miljö.

HOOKENS NYA LANDMÄRKE

Ett sätt IBC-behållare har använts i gestaltningen är för att skapa ljuskuber (Figur 66). Detta har åstadkommit genom att placera LED-lampor inuti behållarna där lamporna går att programmera att skifta i olika färgtoner. En av kuberna har placerats i gästhamnen för att väcka människors intresse medan resten har staplats på varandra för att bilda en kolonn av ljuspelare som syns på långt avstånd och lockar besökare till sig (Figur 58). Mellan pelarna har solsegel hängt upp för att kasta en behaglig skugga på dem som sitter i solstolarna nedanför. Förutom att fungera som ett landmärke skapar ljuspelarna en estetisk upplevelse som kan uppskattas av besökare under dygnets samtliga timmar och hela året runt. Ljuspelarna är endast ett sätt IBC-tankarna kan monteras på men materialets flexibilitet innebär att Varbergs kommun kan montera ner pelarna med hjälp av en gaffeltruck och arrangera behållarna på nya spännande sätt.

Figur 66. Ljuspelarnas färgskala i orange och blått har inspirerats av en solnedgång över havet.

Figur 67. En dialog med besökarna på Hooken har resulterat i en alternativ gestaltning där förslagets element har monterats på nya sätt och placerats på nya platser.

ALTERNATIV GESTALTNING

Figur 67 föreställer en alternativ utformning av Hooken som tagits fram efter önskemål från platsens besökare. Gestaltningens element har monterats ner och sats ihop igen i nya konfigurationer för att erbjuda nya värden och funktioner. Containrarna och ljuspelarna har bytt plats för att besökarna på caféet ska få skydd från vinden och en bättre överblick över piren. Efter allmän begäran har den kommersiella verksamheten som bedrivs på platsen expanderat i form av att öppna upp ytterligare en av containrarna och att en food truck har parkerat på piren. Hookens centrala

läge med sin vackra omgivning gör piren till en attraktiv evenemangsplats. Av den anledningen har några av IBC-behållarna använts för att bygga två nya pelare på vardera sida av en plats avsedd för en musikscen. Det finns ingen fast scen på platsen utan kommunen tillhandahåller en plats på Hooken där scenarbetare får bygga ihop sin scen inför respektive event. Däremot har byggställningarna från paviljongen använts för att bygga en läktare där publiken kan sitta under framträdandena.

VIII. DISKUSSION

DISKUSSION

Litteraturstudien och intervjun som genomfördes om platskapande respektive tillfällig arkitektur ligger till grund för att besvara arbetets första frågeställning:

Hur kan jag som landskapsarkitekt arbeta med platskapande genom tillfällig arkitektur utan att det begränsar lokala aktörers möjligheter att forma det offentliga rummet?

Som jag har nämnt tidigare i det här arbetet går det att skilja på top-down styrda och bottom-up styrda platskapandeprojekt. I top-down styrda projekt består arbetsgruppen enbart av beslutsfattare och/eller professionella aktörer, medan bottom-up projekt initieras och eller/drivs av lokala aktörer. Courage (2021) ställer sig kritisk till top-down styrda projekt eftersom hon anser att lokala aktörers delaktighet är en avgörande del i arbetet med platskapande. Om jag skulle dela in mitt förslag av Hooken i ett av de alternativen så skulle det räknas som top-down, eftersom jag i min roll som blivande landskapsarkitekt får anses vara en professionell aktör, samt det faktum att jag inte involverade lokalbefolkningen på något sätt i sammanställningen av det här arbetet. På så vis skulle mitt förslag bidra till den problematik som Courage lyfter och kan enligt henne inte definieras som platskapande. Även om jag håller med om att lokala aktörer bör få sina åsikter hörda i arbetet med platskapande så ställer jag mig kritisk till vad jag anser vara en snäv och förenklad bild av hur platskapandeprocessen ska gå till. Enligt Courage behöver projekt rörande platskapande startas av eller involvera lokala aktörer i ett tidigt skede i processen, men enligt mig visar mina studier att så inte behöver vara fallet. I fallet med Badhusplatsen i Varberg så tog kommunen först en bilparkering i anspråk och gjorde om den till en mötesplats med sittmöbler. När omvandlingen väl var genomförd

uppmuntrades allmänheten att lämna synpunkter på hur platsen kunde utvecklas vidare, samtidigt som det startade en diskussion om hur det offentliga rummet kan användas. Allmänhetens synpunkter kommer vägas in i utformningen av en mer permanent installation på Badhusplatsen. Även Levande Stockholm och Pixlapiren har utvecklat sitt innehåll efter synpunkter från allmänheten. Om man ser platskapande som en pågående process som inte är färdig när installationerna och de nya aktiviteterna är på plats så blir det inte lika viktigt när en särskild intressegrupp involveras i projektet. Jag anser därför att allmänhetens möjligheter att forma det offentliga rummet är minst lika stora i ett senare skede i processen som i början. Ibland är det kanske till om med fördelaktigt att lokala aktörer involveras när en förändring ägt rum, eftersom den alternativa användningen av det offentliga rummet kan leda till nya insikter som de annars inte hade fått.

Huruvida mitt förslag för Hooken kan påstås bidra med platskapande beror på vilken definition av platskapande man väljer att använda sig av. Om man utgår från ett perspektiv där lokala aktörer har en avgörande roll i omvandlingen av en offentlig plats, som Courage (2021) förespråkar, så räknas förslaget inte som platskapande. Om man i stället utgår från Cresswell's (2015) definition av en plats, att det är en del av den byggda miljön som skapar möjligheter för aktiviteter, upplevelser, känslor och minnen, då är förslaget ett exempel på platskapande. Även om det råder delade meningar om vad som kvalificeras som platskapande eller inte så verkar de flesta vara överens om slutresultatet, att skapa platser där människor trivs och vill vara. Eftersom det inte verkar finnas någon entydig definition om vad platskapande är och för att jag anser att förslaget gör Hooken till en mer attraktiv plats än vad det är idag, väljer jag att utgå

från Cresswell's definition och säger att mitt förslag bidrar med platskapande på Hooken.

Jag får intrycket av att top-down styrda projekt uppfattas som sämre än bottom-up varianten, att beslutsfattare och professionella aktörer utesluter marginaliserade grupper från platskapandeprocessen och inte visar hänsyn till platsens unika förutsättningar (Courage 2021; Madden 2018). Kritiker menar att platskapande arrangerat av beslutsfattare begränsar medborgarnas demokratiska rätt att påverka staden de bor i och på så vis skapar maktstrukturer mellan de både intressegrupperna (ibid.). Jag ställer mig frågande till om det nödvändigtvis alltid blir bättre om det är lokala aktörer som initierar tillfälliga åtgärder i det offentliga rummet. I Sverige finns det lagar som reglerar hur det offentliga rummet får användas, och man behöver söka tillstånd för att få arrangera exempelvis ett event på ett torg. Det går att diskutera om dessa lagar behöver utvecklas för att möjliggöra en större variation av tillfälliga ingrepp, men lagarna finns där av en anledning. Utan dem är jag övertygad om att det först och främst skulle vara en resursstark och inflytelserik grupp i samhället som skulle ta det offentliga rummet i anspråk. Då skulle det vara deras intressen som framförs, på bekostnad av andra, mindre privilegierade grupper. Beslutsfattare, som exempelvis kommunala politiker, är valda av folket och har som uppgift att agera på ett sätt som gynnar stadens invånare. Om invånarna inte tycker om deras beslut så kan de rösta på någon annan i nästa val som bättre representerar deras åsikter. Dessutom är beslutsfattare ofta resursstarkare och har ett bredare kontaktnät än lokala aktörer, vilket ger dem bättre grundförutsättningar att hantera effekterna av klimatförändringar, befolkningsökning och andra utmaningar det offentliga rummet står inför idag. Ibland är det kanske till och med mer demokratiskt

att det temporära genomförs av beslutsfattare snarare än av lokala aktörer.

Förslaget baseras på de insikter jag fått om platskapande och tillfällig arkitektur genom litteraturstudien, intervjun samt referensobjekten och platsbesöken på Hooken. Förslaget är utformat för att möta arbetets syfte och besvara arbetets andra frågeställning:

Hur kan Hooken gestaltas med hjälp av tillfällig arkitektur där brukarna blir medskapare i en platskapandeprocess?

Eftersom jag inte har samlat in data från invånarna i Varberg om hur de vill att Hooken ska utvecklas så har inga sådana synpunkter inspirerat mitt gestaltungsförslag. Jag håller med Courage (2021) om att människorna som bor på eller brukar en plats bör vara en inflytelserik grupp i arbetet med platskapande, eftersom de ofta besitter en lokalkännedom som kan användas för att utveckla en plats på intressanta sätt. Under arbetet med uppsatsen kom jag dock till insikten att lokala aktörer lika väl kan involveras i ett senare skede i platskapandeprocessen, och inte bara i ett tidigt skede. Jag ser platskapande genom tillfällig arkitektur som en process som inte slutar när installationen är på plats, utan fortsätter efter det och utvecklas vidare genom att testa vad som fungerar och vad som inte gör det. Denna insikt genomsyrar hela gestaltungsförslaget och inspirerade även förslagets koncept: att stapla saker på varandra för att skapa någonting nytt.

Gestaltungsens element är inte avsedda att vara permanenta utan består av material som besökare kan lyfta upp och arrangera på nya sätt. Återvunnet material lämpar sig väl för detta ändamål eftersom de låga materialkostnaderna gör att det enkelt

kan ersättas om det går sönder. Även konst- och graffitiväggarna uppmuntrar besökarna att sätta sitt personliga avtryck på platsen. Enligt Kostrzewska (2017) kan möjligheten att göra en plats till sin egen dessutom skapa en känsla av tillhörighet hos besökaren, som i sin tur kan fostra ett engagemang att sköta om och bevara platsen. Givetvis är somliga av elementen på Hooken, exempelvis containrarna, för tunga att lyfta för hand och det behövs en maskin för att flytta på dem. Trots det är de inte fastgjutna i marken som mer hållfasta material ofta är, så det är fortfarande möjligt att flytta på dem om så önskas. Utöver de flexibla möblerna och graffitiväggarna så utgör griffeltavlan ytterligare ett sätt som besökarna kan påverka utformningen av Hooken. Genom att skriva på tavlan kan besökarna lämna synpunkter till kommunen om hur Hooken kan utvecklas vidare, och en dialog mellan de två intressegrupperna kan upprätthållas. Denna kommunikationskanal i kombination med gestaltningens flexibilitet, innebär att besökarna blir en medskapare i utformningen av Hooken och en inflytelserik part i den pågående platsskapandeprocessen.

Enligt Jane Jacobs (1961) har städer potentialen, och bör sträva efter, att erbjuda någonting för alla. Det är en ambition jag instämmer med. Glover (2019) problematiserar användningen av tillfällig arkitektur i det offentliga rummet då han menar att det är svårt att göra det på ett sätt som saknar värderingar. Enligt honom leder tillfälliga åtgärder till att det framhäver arrangörernas värderingar om hur det offentliga rummet ska användas, samtidigt som det normaliserar frånvaron av andra grupper och deras värderingar. För att undvika detta menar han att det är avgörande att olika intressegrupper kommunicerar med varandra och får samma tillgång till platsen i fråga. I mitt gestaltningsförslag har jag tagit

bort ställplatserna för husbilarna och har på så vis gjort det omöjligt för dem att bruka platsen på det sätt de är vana vid. För mig var detta beslut en förutsättning för att kunna utveckla platsen vidare. Genom att introducera en större variation av aktiviteter och funktioner öppnades möjligheten för fler grupper att använda Hooken. Husvagnsägarna har dessutom kompenserats med en annan plats som även den ligger nära havet. Vidare har jag i framställningen av gestaltningsförslaget strävat efter att göra platsen tillgänglig för grupper som historiskt inte haft så mycket inflytande inom stadsplanering. Exempel på dessa grupper är barn, tonåringar, kvinnor, funktionsvarierade och seniorer. I förslaget finns det någonting för samtliga av dessa grupper, exempelvis vattenverkstad för barn, formbara möbler för tonåringar och utbyggd belysning för stärkt trygghet för samtliga grupper. Oavsett hur goda mina intentioner är så finns det säkerligen andra grupper i samhället vars behov jag inte tagit hänsyn till. Det finns en sannolikhet att mitt förslag inte tilltalar de grupper jag nämnde tidigare, trots mina ansträngningar för att det ska göra det. Vi är alla individer och en lösning passar inte alla. På så vis är flexibiliteten med mitt förslag, och tillfällig arkitektur generellt, en styrka eftersom det möjliggör att fortsätta utveckla det offentliga rummet för att bättre möta olika gruppers behov.

Kritiker mot tillfällig arkitektur nämner risken för att temporära åtgärder ersätter långsiktiga åtgärder och ansvar. Enligt mig utgör det inte en särskilt stor risk då en stor del av den tillfälliga arkitekturen inte håller på lång sikt. Då mer hållfasta material väljs bort till förmån för billigare, återvunnet material så kommer det temporära att förlora sina estetiska kvalitéer relativt fort. Jag kunde se exempel av detta på Pixlapiren, där flera av strukturerna som skapats genom upcycling hade börjat förfalla. För att tillfällig arkitektur inte ska framstå som

skräpigt behöver det kontinuerlig skötsel, men även då kommer det tappa sin ursprungliga form snabbare än mer hållfasta material. Även om återanvändandet av befintligt material är bra ur hållbarhetssynpunkt så innebär den korta livstiden att tillfällig arkitektur inte kan anses vara långsiktigt hållbart. Tillfällig arkitektur har många förtjänster, men i det här fallet håller jag med kritikerna om att det temporära inte ska användas för att lösa permanenta problem.

METODDISKUSSION

Intervjun med med Sjödin, som arbetar som landskapsarkitekt på Varbergs kommun, genomfördes för att ta del av en professionell aktörs erfarenheter av att arbeta med platsskapande och tillfällig arkitektur i kommunal regi. Intervjun bidrog bland annat med konkreta exempel där kommunen använt båda begreppen samt Sjödins egna åsikter om förutsättningar och utmaningar att arbeta med dem. Däremot är det inte möjligt att dra allt för stora slutsatser från endast en genomförd intervju då det inte är ett tillräckligt strakt underlag. För att kunna göra det hade intervjuunderlaget behövt vara betydligt mer omfattande. Intervjun var aldrig tänkt att vara en avgörande del som resonemangen och slutsatserna i arbetet grundas på, utan snarare ett komplement till den betydligt mer omfattande litteraturstudien. Dessutom är det endast en professionell aktör som har intervjuats i detta arbete medan det inte genomfördes några intervjuer med lokalinvånarna i Varberg. Det har inneburit att jag inte kunnat basera förslaget och mina resonemang på de åsikter lokala aktörer har om hur de vill att Hooken ska utvecklas. Det hade varit intressant att ta del av lokalbefolkningens åsikter om platsen, men den aspekten valdes bort av praktiska och tidsmässiga skäl. Även i det här fallet hade intervjuunderlaget med lokalbefolkningen behövt vara omfattande för att få en rättvis bild av hur Varbergsborna vill att platsen ska utvecklas.

Det går att argumentera för att frånvaron av lokalbefolkningens åsikter i detta arbete bidrar till den kritik som riktas mot att stänga ute lokala intressegrupper från platsskapandeprocessen. Jag har försökt att väga upp för detta genom att poängtera att gestaltningen inte är menad som ett permanent inslag på Hooken utan är ett första utkast som kan modifieras utifrån invånarnas synpunkter. På så vis får lokala aktörer möjligheten att påverka det offentliga rummet, om än i ett senare skede i processen.

Referensstudier genom platsbesök på Pixlapiren och Levande Stockholm genomfördes för att undersöka hur andra yrkesverksamma löst liknande utmaningar och inspireras av det till gestaltningen. Båda platserna, och särskilt Pixlapiren, valdes för att de delar många likheter med Hooken. Både Hornsbergs strand och Pixlapiren ligger i direkt anslutningen till vatten och det har använts tillfällig arkitektur för att bidra med platsskapande på platserna. En avgörande faktor för att besökare ska vilja uppehålla sig på Hooken är att det finns lägen där det går att söka skydd från hårda vindar och framför allt Pixlapiren visar hur det är möjligt att uppnå detta. I det syftet var referensstudierna framgångsrika, men det är alltid en utmaning att endast bli inspirerad av vad andra tidigare gjort och inte kopiera det rakt av. Det finns några likheter mellan referensobjekten och mitt förslag, exempelvis användningen av containrar från Pixlapiren och färgkodade möbler från Levande Stockholm. Som landskapsarkitekt inspireras man hela tiden av vad andra inom professionen har skapat, men i slutändan brukar ens personliga preferenser och erfarenheter samt platsens unika förutsättningar innebära att gestaltningsförslaget blir något eget, och det tycker jag är fallet med hur jag har valt att gestalta Hooken.

Möjligheten att besöka referensobjekten innebar sina egna utmaningar. När jag började arbetet så hade sommargågatorna, sommarplatserna, sommarkajerna som gör upp projektet Levande Stockholm inte öppnat ännu. Det var först i maj när de första sommargågatorna hade börjat monteras upp som jag hade en möjlighet att besöka en av platserna. På grund av det är slutsatser från Levande Stockholm mestadels baserade på det jag läst om referensobjektet, medan platsbesöket i maj bekräftade mina slutsatser snarare än bidrog med nya insikter. Vad gäller Pixlapiren så var det en plats jag ville besöka redan innan jag började skriva på det här examenarbetet eftersom jag fann den intressant. Av tidsmässiga och monetära skäl åkte jag till Pixlapiren som en del av en redan planerad familjeresa till Varberg i början av februari. De rådande väderförhållandena innebar att, förutom en maskerad graffitimålare, inga människor befann sig på platsen under besökstillfället. Även om besöket gav insikter om hur platsen är uppbyggd och att Pixlapiren inte är välbesökt under vintern, så hade det varit intressant att ha observationer från ett sommarbesök att jämföra med, då det varma vädret förmodligen hade inneburit mer mänsklig aktivitet att observera. Slutsatser om människors beteenden baserade på ett platsbesök är inte särskilt trovärdiga medan ytterligare besök under olika förutsättningar kan påvisa beteendemönster. Nu när Pixlapiren ska rivras för att göra plats för ny bebyggelse känner jag mig tacksam att jag hann med att besöka platsen. Det var ett relevant referensobjekt utifrån arbetets syfte och när platsen snart inte finns längre kan det här examensarbetet ha extra betydelse för dem som vill lära sig mer om Pixlapiren.

Det var ett bra beslut att besöka Hooken mer än en gång. På grund av praktiska och tidsmässiga skäl såg det inledningsvis ut som att jag endast skulle hinna genomföra en platsanalys av Hooken i början av arbetet. Under besöket i februari hade jag inte hunnit läsa särskilt mycket vetenskaplig litteratur om platsskapande och tillfällig arkitektur. Det hårda vintervädret innebar dessutom att piren inte visade sig från sin bästa sida vilket påverkade de observationer jag kunde göra. När jag sedan återvände till platsen i maj så var omständigheterna betydligt mer fördelaktiga, med strålande sol och mer aktivitet på och omkring piren. Dessutom upplevde jag att jag hade en bättre förståelse för tillfällig arkitektur och platsskapande, vilket innebar att jag kunde genomföra noggrannare observationer än vad jag kunde under det första besöket. Det första besöket i februari blev mer värdefullt efter det andra besöket i maj då det blev tydligt vilka stora skillnader det finns på platsen under respektive årstid. Vad gäller PPS och Gehl's verktyg fungerade båda verktygen bra för att analysera platsen då det gav mig konkreta kriterier att identifiera. En nackdel med modellerna är att kriterierna kan uppfattas som generiska och att de inte tar hänsyn till lokala förutsättningar. Av den anledningen var det bra att jag kompletterade verktygen genom att titta extra noga på två särskilda utmaningar med offentliga platser i Norden, nämligen vinteranpassning och befolkningstäthet. Om det är möjligt är det alltid fördelaktigt att besöka en given plats mer än en gång, och gärna under olika förutsättningar, då fler observationer leder till mer välgrundade slutsatser och nyanserade reflektioner.

SLUTSATS

Möjligheten för lokala aktörer att forma det offentliga rummet är en central del inom platsskapande och bör inte ersättas helt. Däremot anser jag att bilden av att intressegruppen behöver initiera eller vara delaktig i processen från början är begränsad och inte tar hänsyn till fördelarna med top-down styrda projekt. Som landskapsarkitekt kan jag välja att involvera lokala aktörer tidigt i utformningen av en plats, eller så gör jag det efter att det temporära ingreppet är på plats, då installationen kan användas som en utgångspunkt i en dialog med brukarna om hur det offentliga rummet kan utvecklas vidare. I det syftet lämpar sig tillfällig arkitektur särskilt bra. För mig som landskapsarkitekt utgör tillfällig arkitektur en kostnadseffektiv metod för att snabbt testa nya användningsområden för det offentliga rummet. För lokala aktörer kan tillfällig arkitektur innebära att de går från att vara passiva brukare av den byggda miljön till att bli aktiva medskapare i en pågående platsskapandeprocess.

FÖRSLAG PÅ FRAMTIDA STUDIER

I detta arbete har utmaningarna med att anlägga offentliga platser i vattennära områden i förhållande till stigande havsnivåer till följd av klimatförändringarna inte behandlats. När havsnivån stiger och riskerna för översvämningar ökar innebär det stora utmaningar för många lågt liggande kustområden. Detta ställer stora krav på landskapsarkitekter och andra professioner inom stadsplanering att anpassa det offentliga rummet för att kunna möta dessa förändringar. Vilka utmaningar och möjligheter det finns med att göra det är intressanta frågor att undersöka i framtida forskning.

Ytterligare ett potentiellt område för framtida studier är platsskapande inomhus. Vintermånaderna i Sverige är långa och kalla och det finns ett behov av att erbjuda inomhusplatser som är öppna för allmänheten där människor kan träffas och värma sig. Ett tillvägagångssätt skulle kunna vara att ta fram ett gestaltungs-förslag för en park som anläggs i en övergiven byggnad. Det finns många spännande internationella exempel på inomhusparker som går att använda som referenser. En annan infallsvinkel hade varit att undersöka hur väl PPS och Gehls analysmetoder går att applicera på offentliga platser inomhus. Det kan finnas en potential med att, utöver deras ordinarie verksamhet, använda befintliga allmänna byggnader som bibliotek, kulturcenter och badhus på nya och innovativa sätt.

IX. REFERENSLISTA

REFERENSER

- Ahnlund, B (2020). *Färjeterminalen i Varbergs Hamn – antikvarisk förundersökning år 2020*. Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland. Tillgänglig: https://kundftp.datahalland.se/kulturmiljo_public/Rapporter_Bebyggelse/2020-81_F%C3%A4rjeterminalen_i_Varbergs_hamn.pdf [2023-05-5]
- Bertino, G., Fischer, T., Pühr, G., Langergraber, G. & Österreicher, D. (2019). Framework Conditions and Strategies for Pop-Up Environments in Urban Planning. *Sustainability* (Basel, Switzerland), 11 (24), 7204–. <https://doi.org/10.3390/su11247204>
- Brink, A. van den, Bruns, D., Tobi, H. & Bell, S. (2017). *Research in landscape architecture : methods and methodology*. London ;: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315396903>
- Bryman, A. & Nilsson, B. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan. Stockholm: Liber.
- Courage, C. (2021). *The Routledge handbook of placemaking*. London:, Routledge, Taylor & Francis Group.
- Cresswell, T. (2015). *Place: an introduction*. 2 uppl. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Drougge, Å., Kling, A. & Westermark, K. (2016). *Landskap nu!: samtida svensk landskapsarkitektur : contemporary Swedish landscape architecture*. Stockholm: Sveriges arkitekter.
- Galdini, R. (2020). Temporary uses in contemporary spaces. A European project in Rome. *Cities*, 96, 102445–. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102445>
- Gehl, J. (2019). *Städer för människor*. Stockholm: Svensk Byggtjänst.
- Globalis (2020). *Befolkningstäthet i Storbritanien*. Tillgänglig: <https://www.globalis.se/Statistik/befolkningstaethet?country=338> [2023-01-31]
- Globala målen (2022). *Hållbara städer och samhällen*. Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2023-05-17]
- Glover, T. (2019). The transformative (and potentially discriminatory) possibilities of animating public space. *World Leisure Journal*, 61:2, 144-156, DOI:10.1080/16078055.2018.1550438
- Helsingborg (2023a). *Mötesplats #pixlapiren*. Tillgänglig: <https://helsingborg.se/uppleva-och-gora/motesplats-pixlapiren/> [2023-02-24]
- Helsingborg (2023b). *Pixlapiren Helsingborg*. Tillgänglig: <https://hbg.nu/pixlapiren-helsingborg/> [2023-02-24]
- Helsingborgs dagblad (2022). *Pixlapiren får ge vika för nya bostäder - "Vi har fått ge vika för tuffa prioriteringar"*. Tillgänglig: <https://www.hd.se/2022-12-23/pixlapiren-far-ge-vika-for-nya-bostader--vi-har-fatt-gora-tuffa-prioriteringar> [2023-02-27]
- Helsingborgs dagblad (2021). *Lek med återvunna prylar på piren*. Tillgänglig: https://www.hd.se/2021-07-25/lek-med-atervunna-prylar-pa-piren?utm_content=buffer223a1&utm_medium=hdpunktse&utm_source=fb&utm_campaign=bfr&fbclid=IwAR1SmQIR5n3HbffWimsE-ZcXj8mpePxJccwVXpVniGSHuCVQUcsNeaRzRC0 [2023-02-24]
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York, Random House.
- Kostrzewska, M. (2017). Activating Public Space: How to Promote Physical Activity in Urban Environment. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*. 245 (5), 1–9.
- Lehtovuori, P & Ruoppila, S. (2012). Temporary uses as means of experimental urban planning. *SAJ Serbian Architectural Journal*, vol 4, ss. 29-54
- Madden, K. (2018). *How to turn a place around: a placemaking handbook*. Revised edition. New York, NY: Project for Public Spaces, Inc.
- Magasin 10 (2023). *IBC-tank 1000 liter Rebottled*. Tillgänglig <https://www.magasin10.se/miljohantering/fathantering-avfallshantering/ibc-behallare/ibc-tank-1000-liter-rebottled/> [2023-05-04]
- Perrault, E., Lebisch, A., Uittenbogaard, C., Andersson, M., Lucie Skuncke, M., Segerström, M., Svensson Gleisner, P. & Pere, P.(2020). *Placemaking in the Nordics*. Stockholm, Link Arkitektur, Future Place Leadership, Tryggare Sverige. Tillgänglig: https://linkarkitektur.com/sites/default/files/paragraph/field_files/Handbok%20i%20nordisk%20placemaking.pdf [2023-01-23]
- Statistiska centralbyrån (2021). *Folkmängd i riket, län och kommuner 31 december 2021 och befolkningsförändringar 2021*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/folkmangd-och-befolkningsforandringar--helarsstatistik/folkmangd-i-rikt-lan-och-kommuner-31-december-2021-och-befolkningsforandringar-2021/> [2023-01-31]
- Statistiska centralbyrån (2015). *Urbanisering – från land till stad*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/> [2023-05-17]
- Sveriges arkitekter (2015). *Spektakulär bastu kan prisas för sin arkitektur*. Tillgänglig: <https://www.arkitekt.se/arkitekturpris/kasper-salin-priset/spektakular-bastu-kan-prisas-for-sin-arkitektur/> [2023-03-03]
- Sveriges domstolar (2022). *Upphävd detaljplan för Västerport i Varberg*. Tillgänglig: <https://www.domstol.se/nyheter/2022/05/upphavd-detaljplan-for-vasterport-i-varberg/> [2023-05-17]
- Sweco (2023). *Levande Stockholm*. Tillgänglig: <https://www.sweco.se/projekt/levande-stockholm/> [2023-04-03]
- Trafikkontoret (2022). *Levande Stockholm sommaren 2022. Platser och fortsatt utveckling*. Stockholm: Stockholm stad. Tillgänglig: <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=2018200> [2023-04-10]
- Uppsala kommun (2022). *Uppsalas sommargator*. Tillgänglig: <https://www.varbergsfastighets.se/nyheter/nyheter/2023-04-17-pop-up-restaurang-pa-hooken-i-sommar> [2023-05-18]
- Varbergs fastighets AB (2023). *Pop up-restaurang på Hooken i sommar*. Tillgänglig: <https://www.varbergsfastighets.se/nyheter/nyheter/2023-04-17-pop-up-restaurang-pa-hooken-i-sommar> [2023-05-13]
- Varbergs kommun (2023a). *Mötesplats Hooken*. Tillgänglig: <https://varberg.se/varbergvaxer/byggprojekt/fritidochlekplatser/motesplatshooken.4.21c33e21869c80b66a58a43.html> [2023-05-14]

Varbergs kommun (2023b). *Hooken – Varbergs oslipade diamant*. Tillgänglig: <https://varberg.se/varbergvaxer/byggprojekt/vasterport/hokenvarbergsoslipadediamant.4.34a414ce17cbca3b8cc980b.html> [2023-05-14]

Varbergs kommun (2023c). *Västerport – aktuellt i projektet*. Tillgänglig: <https://varberg.se/varbergvaxer/byggprojekt/vasterport/aktuelltiprojektvasterport.4.77787191772ffcc8793f965.html> [2023-05-18]

Varbergs kommun (2020). *Kreativitet under byggtiden!* Tillgänglig: <https://naringsliv.varberg.se/arkiv/nyheter/nyheter/2020-09-09-kreativitet-under-byggtiden.html> [2023-05-17]

Varbergs kommun (2013). *Simma, lek och svärma - Grönstrategi för aktiviteter, upplevelser och biologisk mångfald i utemiljön i Varbergs kommun*. Varberg, Varbergs kommun.

Varbergs skateklubb (2023). *Nu är det klart! Ny skatepark 2023*. Tillgänglig: <https://www.skatevarberg.se/nu-ar-det-klart-ny-skatepark-2023/> [2023-02-22]

Zimm, M. (2016). *Tillfällig arkitektur ger plats för kultur - Rumsskapande händelser och gemenskapande platser*. Stockholm: Stockholms stads kulturförvaltning. Tillgänglig: <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/utredningar-och-rapporter/social-hallbarhet/tillfallig-arkitektur-ger-plats-for-kultur-bilaga-1.pdf> [2023-01-23]

FIGURFÖRTECKNING

Figur 3,4 och 46 är baserade på karutsnitt från Varbergskartan, som i sin tur använder kartunderlag från Lantmäteriet. <https://karta.varberg.se> [2023-05-14]

Figur 11 Helsingborgs stad (2021). tryggare-platser-soderscen-ikebana [fotografi] <https://helsingborg.se/trafik-och-stadsplanering/planering-och-utveckling/tryggare-platser/placemaking/> [2023-05-19]

Figur 12 (Myrabella (2012). Eiffel tower from Cite Architecture Chailiot [fotografi] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eiffel_tower_from_Cite_Architecture_Chailiot.jpg (CC BY-SA 3.0) [2023-05-10]

Figur 14 Henry, E & Sweco (2023). Sommargagata-i-Stockholm [fotografi] <https://www.sweco.se/projekt/levande-stockholm/> [2023-04-28]

Figur 20 och 21 är baserade på kartutsnitt från Lantmäteriet. <https://kartutskrift.lantmateriet.se> [2023-02-22]

Figur 48; 51 och 54 är baserade på kartutsnitt från <https://www.mapbox.com/> [2023-06-18]

Figur 44 Historiskt foto, förmodligen taget på 30-40 talet, fotot är taget från Varbergs kommuns hemsida som i sin tur har lånat den från Varbergs hamnkontor. Bilden används med upphovspersonens tillstånd. <https://varberg.se/varbergvaxer/byggprojekt/vasterport/hokenvarbergsoslipadediamant.4.34a414ce17cbca3b8cc980b.html> [2023-05-14]

Figur 45 Varbergs kommun (2023a) Innerhamn ritning nya ställplatser [ritning] <https://varberg.se/download/18.710eebc218383a838223c916/1665575164017/Innerhamnen%20ritning%20nya%20st%C3%A4llplatser%2015-18.pdf> [2023-05-14]

Figur 47 Varbergs kommun (2023b) VV varbergs nya stadsdel [illustration] <https://varberg.se/varbergvaxer/byggprojekt/vasterport/varbergsnyastadsdelvidhavet.4.77787191772ffcc8793f759.html> [2023-05-14]

Figur 1, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 49, 50, 52, 53 och 55 är fotografier tagna av författaren.

Figur 2, 5, 6, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66 och 6 är illustrationer skapade av författaren.

Figur 7-10 är skisser skapade av författaren.

Skalfigurerna i förslagets illustrationer är hämtade från <https://www.mrcutout.com/> [2023-04-03]

